

Kritika teorie bezpečnostního komplexu z hlediska přístupu síťových aktérů

PETR ZELINKA

A Critical Examination of the Theory of Security Complex from the Network Approach Perspective

Abstract: The author aims to evaluate Regional Security Complex Theory (RSCT) with regard to another theoretical approach to security – Network Actors Perspective (NAP). The evaluation will focus on how RSCT takes into account the influence of non-state actors on regional security dynamics and their growing deterritorialization. Firstly the regional level of analysis approach will be sketched, and the emphasis will lie on RSCT as defined by Barry Buzan and Ole Wæver. Its important characteristics and features will be critically compared with those of NAP. The result will be further illustrated through a case of a regional security complex – the Horn of Africa.

Key words: Sub-system level of analysis, Regional Security Complex Theory, Non-state actors, Network actors, Netwar, Critical examination, Horn of Africa.

Bezpečnostní studia po skončení studené války doznala několika změn z hlediska konceptualizace bezpečnosti. Bezpečnost již není chápána jen z hlediska vojensko-politického sektoru. Státy již nejsou jedinými referenčními objekty, funkčními či sekuritizačními aktéry, ale důležitá role je přiznávána i nestátním aktérům. O slovo se čím dál více hlásí konstruktivistický přístup (*blíže viz například Reus-Smit, 2001, s. 209–230*). Změny v diskurzu a výkonu disciplíny jsou do značné míry způsobeny tím, že svět již není tak polarizován a není jako dříve překryt bezpečnostním předivem s centry ve Spojených státech amerických a v Sovětském svazu. A právě tento fakt souvisí se vzestupem regionální úrovně analýzy v mezinárodních vztazích a v bezpečnostních studiích, konec bipolárního soupeření totiž dopřává větší autonomii regionální dynamice.

Regionální úroveň analýzy v sobě pojí možnost dostatečně podrobného popisu, analýzy aktérů a dění, zároveň tyto aktéry dává do vzájemného vztahu a umožňuje zkoumat i jejich dynamiku. Proto se regionální úroveň analýzy jeví jako vhodný nástroj pro analýzu, ale také konceptualizaci současné bezpečnostní dynamiky. Cílem této práce je představení a zároveň kritika jednoho z hlavních zástupců regionálního přístupu: teorie regionálního bezpečnostního komplexu (*Regional security complex theory – RSCT*) tak, jak ji představil Barry Buzan a později ve spolupráci s Olem Wæverem a Jaapem de Wildem rozšířil (*Buzan, 1991; Buzan – Wæver – Wilde, 1998; Buzan – Wæver, 2003*). RSCT byla vybrána z důvodů koherentní formulace, dlouhodobosti projektu a relativní popularity, jíž se dílo těší ve světě. V české akademické sféře však příliš zájmu či polemik nebudí (*vyjímkou je Stojarová, 2007*), a to ani po přeložení druhé z publikací (*srovnej Buzan – Wæver – Wilde, 2005*).

I přes novátorství a nesporný přínos bude RSCT podrobena kritice. Buzana a další spoluvůrce RSCT lze ztotožnit s Waltzovým přístupem k hodnocení teorií, kdy je důležitější jejich přínos než možnost falzifikace (*Guzzini, 2004, s. 152–155*). Přestože se Buzana a Wæver (*Buzan – Wæver, 2003, s. 83–84*) domnívají, že jejich teorie je schopna určitých ověřitelných hypotéz kauzální povahy, tento článek se kriticky zaměří pouze na otázku její užitečnosti.

Zhodnocení užitečnosti RSCT se zaměří na schopnost „uchopit“ vliv *nestátních aktérů* na současnou bezpečnostní dynamiku a jejich *rostoucí deteritorializaci*. Vliv nestátních aktérů bude posuzován především v rámci konfliktů nízké intenzity, kde je jejich rostoucí role asi nejpatrnější; budou nastíněny hlavní trendy charakterizující současné konflikty. Pro jasnější konceptualizaci deteritorializace bude použit další koncept, a sice přístup síťových aktérů, který – ač není tak koherentně formulován a má povícero zástupců – zaujímá významné místo v akademickém diskurzu, včetně České republiky (*například Císař, 2004; Císař – Fiala /eds./, 2004; Hynek – Waisová, 2006*). Síťoví aktéři budou zde však chápáni poněkud širěji tak, aby zahrnovali nejen transnacionální advokační síť, ale také skupiny organizovaného zločinu, teroristické skupiny a soukromé bezpečnostní společnosti. Tento přístup prosazuje především duo analytiků z RAND Corporation – John Arquilla a David Ronfeldt (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 b; Arquilla – Ronfeldt, 2002; Arquilla – Ronfeldt, 2005*), z jejichž práce bude tato konzultace v otázce síťových aktérů vycházet.

Užitečnost RSCT bude u těchto dvou hlavních jevů – u vlivu nestátních aktérů a u jejich deteritorializace – rozložena na schopnost deskripce, vysvětlení a predikce, jak nabádá David Singer (*Singer, 1961*). Článek bude zkoumat, do jaké míry je RSCT schopna popsat působení nestátních aktérů jako takových a nestátních aktérů s deteritorializovaným charakterem, vysvětlit vztahy mezi bezpečnostním prostředím a aktéry a dynamiku mezi aktéry. A konečně, zda je RSCT schopna vyslovit obecné tvrzení ohledně budoucího vývoje a dynamiky, jež se váže k nestátním aktérům, včetně těch deteritorializovaných, v rámci daného komplexu. Pro odlišný pohled na hodnocení RSCT článek nabídne i rámec pro hodnocení teorií od Stephena Walta (*Walt, 2000*), který zkoumá logickou konzistenci, originalitu a empirickou validitu.

Kritiku RSCT pro lepší pochopení bude článek ilustrovat či aplikovat na bezpečnostní komplex Rohu Afriky, v němž – jak se domnívám – nelze dost dobře popsat situaci, analyzovat dění či predikovat vývoj bez přihlídnutí k činnosti a významu nestátních aktérů.

Struktura této práce odpovídá výše uvedenému. Bude spočívat nejprve v nastínění regionální úrovně analýzy jako myšlenkového proudu mezinárodních vztahů, čímž bude naznačen kontext i vývoj RSCT, která bude v další kapitole stručně představena. Poté nastíním roli nestátních aktérů v konfliktech nízké intenzity, a tak zdůrazním jejich rostoucí důležitost. To poslouží jako úvod k přístupu síťových aktérů, jenž bude popsán posléze. Přístup síťových aktérů bude vzat v úvahu při kritice RSCT, což je těžištěm tohoto textu. Práci uzavře aplikace RSCT na komplex Rohu Afriky,¹ v níž budu ilustrovat některé poznatky, vyplývající z kritiky teorie regionálního bezpečnostního komplexu.

Z výše uvedeného vyplývá, že cílem práce je představení a kritické zhodnocení RSCT, kdy kritika bude vedena z pozice deteritorializovaných síťových aktérů, jak je představují John Arquilla a David Ronfeldt. Tento koncept není v české akademické obci příliš citován, a proto bude představen poněkud obšírněji.

REGIONÁLNÍ PŘÍSTUP COBY JEDNA Z ÚROVNÍ ANALÝZY

Tato část příspěvku velmi stručně předestře diskuzi v mezinárodních vztazích, týkající se analytických rovin, a zaměří se především na úroveň regionální, někdy také nazývanou subsystémovou.

Za vědce, který v akademické obci mezinárodních vztahů zpopularizoval otázku analytických rovin, bývá označován David Singer (*Singer, 1961*), a proto i tato studie přiblíží jeho dílo jako první. Singer poukazuje na to, že i mezinárodní vztahy by měly artikulovat

problematiku analytického zaměření výzkumu a bádání. Uvědomit si, jaké s sebou nese výhody a nevýhody zaměření na systém či na jeho jednotku – stát. Systémová úroveň zveřejňuje dopad systému na jednotku a podceňuje opačné působení, tedy aktéra na systém, zveřejňuje rovněž uniformitu jednání aktérů a její slabinou je i nemožnost vyřknout kauzální tvrzení založené na této rovině a podobně. Naopak zaměření na stát nadsazuje rozdílnost jednotek, způsobuje spíše omezenost tezí, které budou vázány právě rámcem státu a tak dále. Užití dané roviny je pak spíše otázkou konceptuálního rozhodnutí (*Singer, 1961, s. 80–84 a 90*). Regionální úroveň analýzy je schopna agregovat spíše to pozitivní, co obě roviny nabízejí, protože je schopna se vyvarovat obou extrémů, jež Singer systémové a státní rovině analýzy přikládá.

Kenneth Waltz (*Waltz, 1959*) ve své analýze literatury, zkoumající podstatu a příčinu válek, dospěl k závěru, že příčiny válek lze zobecnit do tří kategorií: války způsobené člověkem, respektive jeho povahou, války způsobené charakterem či režimem státu a války mající příčinu v mezinárodním systému (*Waltz, 1959, s. 1–15*). Na rozdíl od Singera spatřuje tedy již tři úrovně, které je třeba zkoumat.

Barry Buzan se akademicky zabýval rovinami analýzy (*Buzan, 2001*), jeho názory jsou v tomto explicitní a pro účely práce snadno dostupné. Kritizuje Waltzovo další dílo – *Theory of International Relations* (*Waltz, 1979*) – nikoli pro jeho systémové uvažování jako takové, nýbrž za omezení předmětu analýzy pouze na rovinu jednotky a systému. Přiznává, že napanuje shoda o tom, kolik rovin analýzy existuje, ani o tom, co určité prizma kvalifikuje jako úroveň analýzy. Sám navrhuje rovin pět – rovinu systémovou, subsystémovou, jednotkovou, úroveň byrokratického aparátu a úroveň jednotlivce. RSCT jednoznačně umísťuje na rovinu subsystémovou. Dále upozorňuje na dvoji chápání rovin: Za první, jako jednotku zájmu uspořádanou „na základě principu prostorového rozložení... jsou spíše ontologickými referenty, než aby samy o sobě a ze své podstaty byly zdroji vysvětlení“ (*Buzan, 2001, s. 112*). Za druhé, „jako odlišné druhy či zdroje vysvětlení pozorovaných jevů“ (*Buzan, 2001, s. 113*). Tyto zdroje vysvětlení se přitom pojí především se schopností interakce, se strukturou a s procesem. Pro RSCT je příznačné, že spojuje oba přístupy. Regionální komplex je jak poměrně jasně ohraničenou entitou, něčím, co existuje, tak je možné jej považovat za určité prizma, které zdůrazňuje specifickou interakci, strukturu a procesů v tomto komplexu (*srovnej Buzan, 1991, s. 191*).

Barry Buzan (*Buzan, 2001*) dále upozorňuje na elegantní řešení sporu mezi jednotkou a systémem tak, jak jej předložili Martin Hollis a Steve Smith (*Hollis – Smith, 2000, s. 18–20*). Daná úroveň může být jak jednotkou, tak i systémem pro další úrovně. Například národní stát je jednotkou v mezinárodním systému a naopak systémem pro byrokratický aparát. Lze se domnívat, že i Buzanovo uvažování je strukturováno podobným způsobem, protože RSCT, ač koncept regionální úrovně, bere v úvahu i systém a jednotky. Regionální komplex, který je sám jednotkou ve světovém systému, je systémem pro státy, jež do něj náležejí. Zůstává však důležitou otázkou, zda je Buzan schopen pomyslně sestoupit níže a v RSCT vzít v úvahu i nestátní aktéry, kteří jako by nemají přímé napojení na regionální úroveň analýzy.

Rozdílné úrovně analýzy lze chápat jako zdroje vysvětlení, jež jsou vyčerpávající a soběstačné, či naopak jako vzájemně se doplňující (*Mouritzen, 2005, s. 86*). Buzan chápe regionální úroveň analýzy jako úroveň, která je schopna ve většině případů – alespoň v rámci bezpečnostních komplexů – přinést nejvíce informací o aktérech a o dynamice jejich vztahů. Ovšem poznání, plynoucí z úrovně systémové či státní, rozhodně neodmítá, jde tedy o druhé pojetí vzájemně se doplňujících vysvětlení a porozumění, plynoucích z analytických rovin.

Teritoriální „ukotvení“ regionálního přístupu

Pro účely tohoto článku není od věci opět se vrátit k *Theory of International Relations*, v níž se Waltz zabývá již hlavně systémem coby úrovní analýzy. Právě v opozici vůči

Waltzově systémovému náhledu se začíná pozvolna formovat myšlenkový proud, který je možné označit za regionální přístup. Jedním z radikálnějších Waltzových kritiků, jehož lze zároveň považovat za zástupce regionálního přístupu, je Hans Mouritzen (*například Mouritzen, 1997; Mouritzen, 2005*). Ten mu vyčítá, že Waltzova struktura není definována třemi východisky (řídícím principem, specifikací funkcí jednotek a distribucí kapabilit mezi jednotkami – viz *Waltz, 1979, s. 88–101*), ale čtyřmi (*Mouritzen, 2005*). Čtvrtým implicitním východiskem je podle Mouritzenova názoru mobilita jednotek. „... jsou-li jednotky nemobilní, každá jednotka bude čelit relativně stabilnímu prostředí (*salient environment*) sestávajícímu z hlavních jednotek v její geografické blízkosti (příčemž moc se vzdáleností oslabuje). Každá jednotka bude charakterizována určitým umístěním (*location*) ve struktuře systému. Obzvláště kombinace anarchie a imobility vytváří systém, jehož jednotky jsou silně ovlivňovány určujícím prostředím na úkor systémové struktury jako celku.“ (*Mouritzen, 2005, s. 92.*) Imobilitu jednotek – států – a s ní spojený význam blízkého prostředí je možné označit za základní premisu regionálního přístupu.

Dále Mouritzen rozpracovává například koncept obrácené polarizace – polarizace z pohledu státu, nikoli systému (*srovnej Mouritzen, 1997*). Tento koncept si protiče s pohledem Buzana a jeho spolupracovníků, kteří na regiony a na teritorialitu nahlíží z výšin systému. Z nastavení systému a především z distribuce moci vyvozují, že hlavní pro bezpečnostní dynamiku je regionální úroveň analýzy (viz kapitola Teorie regionálního bezpečnostního komplexu po rozšíření – viz s. 56–58). Mouritzen (*Mouritzen, 2005*) místo Waltzovy teorie rovnováhy moci vyzdvihuje teorii rovnováhy hrozeb tak, jak ji představil Stephen Walt (*Walt, 1987*), který nejen počítá s vyvažováním silného státu ostatními státy, ale také s tzv. *bandwagoningem*, tedy s činností opačnou. Oba jevy nejsou reakcí na moc, ale na hrozby. Intenzita hrozeb je Waltem operacionalizována do čtyř faktorů: celková moc, ofenzivní kapabilita, agresivní úmysly a právě geografická proximita (*Walt, 1987, s. 22*). Walta je možné alespoň částečně označit za zástupce regionálního přístupu. Je pro něj charakteristická spíše dílčí kritika Waltze a snaha na jeho dílo navazovat, byť s určitými výhradami.

Dalšími zástupci tohoto proudu jsou například David Lake a Patrick Morgan (*Lake – Morgan /eds./, 1997*), kteří podobně jako Buzan a Wæver konceptualizují regionální komplexy. Morgan ve svém příspěvku považuje komplexy za nezávislé proměnné a přidává k nim regionální řády jako specifické uspořádání mezi státy. Jasně odmítá rozšíření bezpečnosti (*Morgan, 1997*). Ve zřetelném neorealistickém duchu se podobně nese Lakeův příspěvek (*Lake, 1997*), byť originálně zkoumá otázku provázanosti bezpečnosti států. Tím, že jejich práce mají ve středu velmi úzké vymezení bezpečnosti, nejsou z celkové perspektivy příliš zajímavé. Mohammed Ayoob (*Ayoob, 1999*) volá po vzniku regionálních společenství, v nichž budou státy kooperovat a společně řešit bezpečnostní otázky. Tím se velmi přibližuje k vyšším regionálním řádům, jak je chápou Lake a Morgan. Jinak je ovšem Ayoob (*například Ayoob, 1986*) reprezentantem školy tzv. třetího světa v rámci regionálního přístupu, v němž jsou zdůrazňována specifika této oblasti. Tato myšlenková škola má poměrně široké řady akademiků (*srovnej David, 1997; Kelly, 2007; Väyrynen, 2003*), v tomto příspěvku bude však pojem regionální přístup spíše užíván tak, jak jej představují Buzan, Wæver či Lake a Morgan – v obecném smyslu slova.

Nyní shrnu závěry, k nimž jsem dospěl. Regionální přístup je charakteristický zaměřením na regionální úroveň analýzy, čímž se vymezuje vůči neorealismu Kennetha Waltze, ovšem nikoli v radikální formě. RSCT je totiž umístěna uvnitř Waltzova mezinárodního systému² a funguje jako převodník mezi systémem a jednotkami. Hlavní premisou pro tento přístup je teritoriální „ukotvení“ aktérů a většiny dynamiky k jejich bezpečnosti se vážící.

TEORIE REGIONÁLNÍHO BEZPEČNOSTNÍHO KOMPLEXU

Teorie regionálního bezpečnostního komplexu – jak již bylo zmíněno – je projektem s delším vývojem. Nejdříve je třeba se zmínit o její klasické variantě.³ Důvodem není potřeba zachovávat chronologickou přesnost, ale spíše usnadnit čtenáři pochopení teorie,

protože je možné říci, že klasická RSCT je přístupnější k pochopení a zároveň z ní rozšířená varianta velmi vychází. Pochopení původní verze je tedy nezbytné pro porozumění teorii regionálního bezpečnostního komplexu.

Klasická teorie regionálního bezpečnostního komplexu

Klasická teorie regionálního bezpečnostního komplexu (CRSCT) byla koherentně formulována ve druhém vydání knihy *People, States and Fear* (Buzan, 1991), respektive v příslušné kapitole. Hlavním cílem bylo zdůraznit důležitost regionální perspektivy a závěrů z ní plynoucích. CRSCT vychází z předpokladu, že bezpečnost je inherentně relační a že schopnost promítat sílu klesá s rostoucí vzdáleností. Nejvýznamnějšími hrozbami, respektive nejsilnějšími pocíťovanými, jsou hrozby nejbližší k danému referenčnímu objektu. Buzan dospívá k závěru, že bezpečnost nelze analyzovat bez přihlídnutí k bezpečnosti okolních či blízkých referenčních objektů, což v CRSCT jsou výlučně státy. Bezpečnost států v bezpečnostních komplexech je vzájemně propojená právě proto, že státy vzájemně velmi citlivě vyhodnocují nejbližší okolí a hrozby v něm. Když Buzan hovoří o hrozbách, má na mysli vojenskou, politickou a sociální dimenzi bezpečnosti. Ekonomické hrozby příliš do bezpečnostních komplexů nezapadají, nejsou totiž tolik ovlivněny geografickou blízkostí (Buzan, 1991, s. 187–201).

Bezpečnostní komplex Buzan definuje jako „skupinu států, jejichž hlavní bezpečnostní zájmy jsou natolik vzájemně provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně“ (Buzan, 1991, s. 190).⁴ Základní strukturu tohoto bezpečnostního komplexu tvoří dvě proměnné: distribuce moci uvnitř komplexu a vzorce přátelských či nepřátelských vztahů mezi státy, což znamená například to, že navýšení vojenských kapacit přátelského státu není pocíťováno tak silně jako ohrožení ze strany státu se špatnými vztahy s daným státem. Tyto dvě proměnné výrazně ovlivňují bezpečnostní dynamiku daného komplexu (Buzan, 1991, s. 211).

Bezpečnostní komplexy nejsou pouze prizmatem, jímž je na regionální bezpečnostní dynamiku nahlíženo, ale také entity, jejichž existence je empiricky zachytitelná. Podle Buzana se příslušnost státu k danému komplexu dá určit dle sfér zájmu v prostředí, vzájemnou interakcí států, respektive jejich hustotou a podobně. Lze tedy hovořit o konkrétních regionálně vymezených bezpečnostních komplexech (například o blízkovýchodním komplexu či o bezpečnostním komplexu jižní Asie). V nich je dále možné vyzorovat subkomplexy (například subkomplex severní Afriky), které mají stejné vlastnosti jako komplexy regulární. Jestliže lze pozorovat přítomnost, je nutné také vysvětlit nepřítomnost bezpečnostních komplexů. Ta má podle Buzanova názoru tři příčiny: slabost států, tedy neschopnost dostatečně promítat svou sílu, čímž je zeslabena interakce a pocíťována hrozba; překrytí, což je stav, kdy je regionální dynamika potlačena intervencí mocností či soupeřením mocností, jak jsme toho byly svědky během studené války; obtížnost přesného stanovení hranic komplexů. Hranice komplexů jsou definovány relativním nezájmem a nízkou hustotou interakcí (Buzan, 1991, s. 191 a 197–199).

Klasická teorie regionálního bezpečnostního komplexu nabízí nové otázky a výzkumné problémy především ve vztahu k regionální a interregionální perspektivě. V období po skončení studené války měla potenciál směřovat další výzkum v bezpečnostní oblasti. Ovšem tím, že byla zakotvena v klasickém bezpečnostním úzu, který se zaměřuje především na státy, na vojenské a politické hrozby a na jejich objektivní povahu, musela být díky diskuzím o rozšíření a prohloubení bezpečnosti (například Baldwin, 1997; Kolodziej, 1992; Walt, 1991; srovnej též Suchý, 2003; Waisová, 2005, s. 67–75) reformulována či odsouzena k nižší relevanci. Jak vidno, došlo k první možnosti.

Teorie regionálního bezpečnostního komplexu po rozšíření

Knihy *Security: A New Framework for Analysis* (Buzan – Wæver – Wilde, 1998) znamenala fundamentální transformaci teorie a *Regions and Powers* (Buzan – Wæver, 2003)

představuje zakončení tohoto procesu a zároveň ukázkou aplikace teorie v empirické a deskriptivní dimenzi. První kniha přinesla dva důležité obraty. Za prvé, autoři se ve sporu o rekonceptualizaci bezpečnosti přiklonili na stranu rozšíření a prohloubení bezpečnosti. Kromě klasické vojensko-politické dimenze bezpečnosti zkoumají i dimenzi sociální (již dříve zahrnutá), ekonomickou a environmentální, zde nazývané sektory. Tyto dimenze bezpečnosti jsou ochotni zkoumat v rámci bezpečnostních komplexů. Právo na bádání a analýzu tím získávají například i migrace, úbytek vodních zdrojů či měnová krize. Je však třeba upozornit na to, že v souvislosti s RSCT autoři připouštějí, že především hrozby v environmentálním a ekonomickém sektoru nebývají často předmětem sekuritizace na regionální úrovni. Prohloubení se týká zvětšení počtu aktérů – jednotek bezpečnostní analýzy. Kromě bezpečnosti státu je zkoumána i bezpečnost jedince, substátních aktérů či mezinárodních subsystémů, tedy i regionálních bezpečnostních komplexů (*Buzan – Wæver – Wilde, 2005, s. 10–18 a 191*).

Za druhé, zřejmě aby autoři odrazili předchozí kritiku ohledně možné ztráty koherence bezpečnostních studií při tak širokém předmětu výzkumu (*například Walt, 1991, s. 213*), přikročili k poměrně radikální rekonceptualizaci hrozeb pomocí sekuritizace. Sekuritizace je intersubjektivní proces, v němž se z daných témat stávají témata bezpečnostní, a tím jsou zarámována jako existenční hrozby, vyžadující mimořádná opatření. Výzkumníky je přisouzena role analytika sekuritizace a jejího předmětu (*Buzan – Wæver – Wilde, 2005, s. 13, 34–37, 45–47 a 234; srovnej Wæver, 1995*). Vědec se nezabývá vším, jak se obával Walt, ale pouze tím, co překročí práh sekuritizace. To má dva důsledky; výzkumník se kontroverzně stává spíše pasivním a také se RSCT čím dál více vzdaluje Waltově struktuře – hrozby i dynamika s nimi spojená jsou ještě více sociálně konstruované, než byly v případech přátelských a nepřátelských vztahů. Autoři si rozpor jejich sociálního konstruktivismu s Waltovým realistickým (či materiálním) strukturalismem uvědomují, přesto stále počítají s vlivem struktury na státy tak, jak ji chápe Walt (*Buzan – Wæver, 2003, s. 4 a 11*).

S touto transformací souvisí i změna definice bezpečnostního komplexu, která nyní zní: *Bezpečnostní komplex je „skupina jednotek, jejichž hlavní procesy sekuritizace, desekuritizace jsou natolik provázané, že jejich bezpečnostní problémy nelze přiměřeně analyzovat či řešit odděleně“* (*Buzan – Wæver, 2003, s. 44*). Teorie však zaznamenala více úprav než jen změnu charakteru hrozeb a prohloubení a rozšíření bezpečnosti. Jde hlavně o rozšíření pojmového aparátu a o jeho podrobnější vykreslení autory. Funkce aparátu je směřována především pro deskriptivní a komparativní rovinu výzkumu.

Členství; každý stát může být členem právě jednoho regionálního bezpečnostního komplexu. Ovšem aby byla vzata v úvahu specifika některých oblastí, jsou ke komplexům přidány i subkomplexy a nyní i superkomplexy. Obě přidané úrovně vykazují stejnou provázanost v sekuritizaci jako regulérní komplexy. Dané komplexy v některých případech oddělují tzv. *izolátoři*. Tyto státy jsou charakteristické tím, že bezpečnostní dynamika je váže k několika komplexům, ale zároveň ne natolik, aby se staly jejich součástí (*Buzan – Wæver, 2003, s. 41 a 48–49*).

Specifickou a ze strukturálního hlediska velmi důležitou jednotkou jsou i velmoci, jejichž počet nastavuje *polaritu mezinárodního systému*. Autoři nedospívají k závěru, že současný svět je charakterizován unipolaritou či multipolaritou moci, ale vzorcem 1 + 4, existencí jedné supervelmoci a čtyř velmocí. Z toho vyvozují určité implikace pro regiony. Pro tento příspěvek je důležité, že supervelmoci a velmoci obecně často vykazují jistý stupeň *penetrace* jiných komplexů, než jsou členy. Jejich vliv na regionální dynamiku není však dost velký na to, aby bylo možné hovořit o již zmiňovaném překrytí. S tím souvisí specifikum komplexů, v nichž supervelmoci či velmoci působí. Autoři totiž rozlišují tzv. *standardní komplexy*, které jsou charakteristické vestfálským uspořádáním, regionální dynamika se tedy odvíjí především od regionálních mocností. Naopak *centralizované komplexy* jsou charakteristické unipolaritou moci, která je utvářena danou velmocí či super-

velmocí. Ve velmi specifickém případě Evropské unie (EU) je centralita dána nikoli mocí, ale integrací (*Buzan – Wæver, 2003, s. 34–37, 46–47 a 55–58*).

Přímo k účelům komparace slouží *bezpečnostní konstelace*, matice čtyř zkoumaných prvků, odpovídající různým úrovním analýzy: domácí stabilita států v regionu, vztahy mezi státy v regionu, interakce regionu se sousedními regiony a vliv globálních sil na region (*Buzan – Wæver, 2003, s. 51–52*). Vše s cílem uceleně uspořádat fakta pro deskripci. K deskripci bezpečnostního komplexu slouží i poslední zajímavý prvek, a sice bližší rozpracování přátelských a nepřátelských vztahů mezi státy v regionu. Autoři parafrázuji tezi Alexandra Wendta o třech typech anarchické struktury – hobbesovské, grotiovské a kantovské, v nichž převládá nepřátelství, rivalita a přátelství (v tomto pořadí).⁵ Aplikují ji však na *strukturu regionu*, nikoli systému (*Buzan – Wæver, 2003, s. 53–54*). Tím se zajímavě přibližují k Lakeovi a Morganovi či k Ayoobovi, typ anarchické struktury subsystému zřejmě konstituuje důležitý předmět zájmu v regionálním přístupu.

Než tato konzultace přejde od deskripce RSCT ke kritické analýze, je nejprve třeba zdůvodnit, proč bude kritizována právě z pozice důležitosti nestátních aktérů, především pak síťové formy některých z nich. Bude nastíněna jejich konceptualizace, jež zažívá podobně dynamický vývoj jako teorie regionálního bezpečnostního komplexu.

ROSTOUCÍ RELEVANCE NESTÁTNÍCH AKTÉRŮ

Od konce druhé světové války je možné pozorovat pro bezpečnost důležitý jev – pokles frekvence ozbrojených mezinárodních konfliktů, fenomén ještě více zdůrazněný rozpadem bipolárního světa. O tom, zda příčiny spočívají v existenci a proliferaci jaderných zbraní, v roli idejí či v ekonomické nevýhodnosti konfliktů, napanuje shoda (*srovnej Holstí, 2006; Mueller, 2006*).

Na čem se však akademici shodnou, je fakt, že výše uvedené neznamená, že žijeme v méně násilné době, či že konfliktů ubylo. Jsme svědky transformace ve válčení. Nejčastější konflikt již nenabývá podoby velkých mezinárodních konfrontací, ale spíše konfliktů, v nichž se střetává stát a nestátní aktér. Tyto konflikty tvoří přes tři čtvrtiny konfliktů od konce druhé světové války do skončení studené války (*Crevelde, 1991*), ale v období 1990–2001 jen tři z padesáti sedmi konfliktů měly mezistátní charakter (*Eriksson–Sollendberg – Wallensteen, 2002*). Konflikty tohoto charakteru nesou mnohá označení: konflikty nízké intenzity, neformální války, nepohodlné války,⁶ války nezaložené na clauseviánské trojici, či dokonce nové války nebo také síťové války⁷ (*Manwaring /ed./, 1991; Thomas – Kiser – Casebeer, 2005; Galvin, 1991; Crevelde, 1991; Kaldor, 2007; Duffield, 2001, v tomto pořadí*).

I přes rozdílné názvy je pojí mnoho společného. Jde o násilné střetávání několika nestátních aktérů či vlády a nestátních aktérů. Často tak dochází k asymetrickému konfliktu, který s sebou nese změnu pravidel boje, například stírání hranic mezi komatanty a civilisty. Důležitým znakem těchto konfliktů je přerušení vazeb mezi armádou, vládou a obyvatelstvem a ztráta monopolu a kontroly armády nad organizovaným násilím. Dále se vyznačují také rostoucí možnosti a schopnosti aktérů nestátních, kteří se snáze dostávají k prostředkům zapojením do černé globální ekonomiky, často tak mají nestátní aktéři srovnatelnou výzbroj a výstroj s regulárními armádami. Důležitou dimenzí konfrontace se stala legitimita či obecně psychologická rovina boje. Martin van Crevelde připomíná, že v asymetrickém konfliktu je silnější strana inherentně v morální nevýhodě (*Manwaring /ed./, 1991; Thomas – Kiser – Casebeer, 2005; Galvin, 1991; Crevelde, 1991; Kaldor, 2007; Duffield, 2001*).

Z toho lze abstrahovat tři hlavní body: regulární armády ztrácejí kontrolu nad organizovaným násilím, zapojení nestátních aktérů v konfliktech roste a stejně tak rostou jejich možnosti a potenciál. Jak vidno, vliv nestátních aktérů na bezpečnost nelze ani v zájmu redukce v sociálních vědách ignorovat. Měli by tedy být zastoupeni ve všech třech funkcích modelů či teorií – v deskripci, v analýze, v predikci.

SÍŤOVÍ AKTÉŘI

Akademická obec ve snaze konceptualizovat nestátní aktéry zašla ještě dále a snaží se postihnout souvislosti mezi technologickými změnami, způsobem vedení konfliktů a organizace společnosti, respektive vliv těchto faktorů na nestátní aktéry. Právě na tomto základním rámci stojí přístup síťových aktérů.

V širším časovém rámci se změnu ve válčení snaží konceptualizovat například *Fourth Generation Warfare* (například Lind, 2004) či *Fourth Epoch War* (Bunker, 2003; Moore, 2003), tento příspěvek se však zaměří na dílo Alvina a Heidi Tofflerových (*Toffler – Toffler, 2002*). Ti postulují, že způsob válčení je obrazem organizace společnosti. Pomocí analýzy fungování trhu predikují, že i způsob válčení bude učiněn flexibilnějším, síly organizovány do menších celků, jimž bude dána větší autonomie rozhodování a podobně.

Na premise sepětí společnosti a organizace konfrontace stojí i práce Davida Ronfeldta (*Ronfeldt, 1993; Ronfeldt, 1996*). Ten nevnímá tržní organizaci jako vrcholné stadium organizace společnosti jako Tofflerovi, ale rozřazuje společnost do čtyř hlavních typů – kmenovou (příbuzenskou) (T), institucionální (hierarchickou) (I), tržní (kompetitivní) (M) a síťovou (N), a to podle dominantního způsobu organizace. Kmenová forma, byť vývojově nejstarší, se do organizace promítá například v podobě klientelismu či nepotismu, podobně hierarchická forma, byť překonaná tržní, nemizí, ale zůstává ve formě byrokracie. Stejně tak tržní forma je stále dominantní a zřejmě vždy bude dominantní v ekonomice. Ronfeldt chce spíše říci, že se za prvé ve světě objevuje nová forma organizace a za druhé ty společnosti či aktéři, kteří budou schopni dobře kombinovat všechny čtyři formy organizace (T + I + M + N), budou mít nad ostatními aktéry velkou výhodu (*Ronfeldt, 1993, s. 9–10 a 35; Ronfeldt, 1996, s. 28*).

Část nestátních aktérů se lépe přizpůsobila novému prostředí a přijala síťovou strukturu (*Turbiville, 2005, s. XII*). Tím se stala efektivnější a flexibilnější než například struktury státní (které zůstávají v konfiguraci T + I + M, či dokonce T + I). Nestátní aktéři obecně jsou důležitým subjektem výzkumu ve vztahu k bezpečnosti. Díky svým specifikům jsou v tomto ohledu však ještě relevantnější síťoví aktéři, a proto se tato práce bude zabývat právě jimi. Aby bylo možné tyto aktéry lépe pochopit, představí jeden z konceptů v rámci síťového přístupu, a sice netwar.

Netwar

John Arquilla a David Ronfeldt ze známého think tanku RAND vydali v roce 1993 článek *Cyberwar is coming!*⁸ V něm představili své pojetí současných konfliktů a roli nestátních aktérů v nich. Svě dílo dále rozpracovávali (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 b*), a přestože se později soustředili spíše na aplikovanější rovinu – na boje proti síťovým aktérům (*Arquilla – Ronfeldt, 2000; Arquilla – Ronfeldt /eds./, 2001; Arquilla – Ronfeldt, 2005; Lesser – Hoffman – Arquilla – Ronfeldt – Zanini – Jenkins, 2000*) –, jejich dílo zůstává koherentní a bez větších změn. Koncept netwar, jenž bude představen dále, je zřejmě dosud nejkoherentnější a zároveň nejpropracovanější konceptualizací síťových aktérů.

Hlavní premisou obou autorů je, že důležitější než kvantitativní změna konfliktů je kvalitativní posun, jež je charakterizuje (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 a, s. 3*). Ten chápou především v roli informací a jejich vlivu na konfrontace, hovoří dokonce o informační revoluci. Prezentují dva koncepty – *cyberwar* a *netwar*.⁹ První z nich představuje specifickou formu konfliktů vysoké intenzity, kdy důležitá část bojů probíhá v počítačových a komunikačních sítích a hlavním cílem je narušení nepřátelských schopností získávat, zpracovávat a využívat informace, a tak získat informační převahu. Jelikož jde o konflikt vysoké intenzity, aktéry jsou státy. Naopak netwar počítá především s rolí nestátních aktérů, s jejich konfliktu se státy a je umístěn na opačném konci spektra co do intenzity (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 a*). Je to právě druhý koncept, který se stal často citovaným a známým a bude předmětem dalšího rozboru.

Autoři definují netwar jako „*konflikt nízké intenzity při sociálním konci spektra*“ (Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. VII). Dále uvádějí, že konfrontace může být vedena politickými, vojenskými, sociálními či ekonomickými prostředky. To za prvé znamená, že tento koncept je v ohledu širokého pojetí bezpečnosti kompatibilní s Buzanovým a Wæverovým. Za druhé, konflikt se stává multidimenzionálním, s tím souvisí i nejasná bojová linie, setření rozdílů mezi útokem a obranou. Rozostření se týká i rozlišení mezi veřejným a soukromým, civilním a vojenským, legálním a nelegálním a tak dále (Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. 2 a 13). Konflikt se tak stává velmi fluidním a dynamickým. V tomto ohledu je lépe chápat informace v poněkud širším významu a zahrnout pod informační dimenzi konfrontace i otázku legitimacy, psychologické faktory a podobně. Konflikt v těchto rovinách, ať už politické, sociální či ekonomické, nevyžaduje fyzickou přítomnost tváří v tvář nepříteli jako většinou u roviny vojenské. Útok je možné vést odkudkoli, jestliže má útočník dostatečně efektivní kanály či média pro zprostředkování jeho výpadu na dané publikum. Současné komunikační technologie toto umožňují.

Technologický pokrok se vždy odrážel ve způsobu vedení války či konfliktů, včetně organizační roviny (Arquilla – Ronfeldt, 1996 a, s. 1–3). Současná komunikační revoluce vedla také k organizační změně. Pro lepší využívání výhod, jež nové prostředí nabízí, řada aktérů přijala síťovou strukturu. Ideální aktér netwaru je volnou sítí rozptýlených uzlů či buněk, jimiž mohou být jedinci, skupiny či organizace. Je pro něj charakteristická spíše plochá hierarchická struktura, decentralizace rozhodovacích procesů a s tím související velká autonomie jednotlivých uzlů. Tato forma organizace dává aktérovi značné výhody, ať už jde o lepší schopnost adaptability, flexibility či o větší míru konspirace a o obtížnost penetrace (Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. 9–11).

Síťoví aktéři jsou pouze ideálními typy, pro velkou část aktérů je charakteristická spíše kombinace těchto forem (Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. 49–50). Jestliže navážeme na dřívější Ronfeldtovo dílo (Ronfeldt, 1996), tak je možné, že síťová struktura je kombinována i například s prvky tribalistické či hierarchické struktury. V tomto případě je možné hovořit o hybridních aktérech, autoři však tento pojem vyhrazují pouze pro kombinaci více síťových struktur a příliš nerozpracovávají spojení několika forem organizace.

Tím byl naznačen koncept netwar, rámec pro chápání aktérů netwaru a nyní přejdu ke konkrétním aktérům.

John Arquilla a David Ronfeldt (Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. 23) za síťové aktéry operující transnacionálně považují především nadnárodní advokační sítě (*transnational advocacy networks – TAN*), nadnárodní zločinecké organizace (*transnational crime organizations – TCO*) a teroristické organizace (*srovnej též Eilstrup-Sangiovanni, 2005*). Na první pohled se může zdát řazení TAN se zločineckými a teroristickým organizacemi do stejné skupiny jako nesprávné, ovšem je třeba zdůraznit, že konflikt nemusí probíhat násilnou cestou, ale může probíhat pouze ve formě ovlivňování společnosti či elit, co je legitimní a co nikoli. Navíc řada autorů upozorňuje na to, že aparát, který byl vyvinut ke konceptualizaci TAN, přináší velmi zajímavá zjištění, je-li aplikován i na teroristické organizace (Asal – Nussbaum – Harrington, 2007) či analogicky k tomu i na zločinecké organizace. Podobnost těchto aktérů co do organizace je až zarážející. Současné mezinárodní prostředí, jež umožnilo vzestup TAN, je stejně tak příznivé i pro zločinecké či teroristické organizace (*srovnej Milward – Raab, 2005*). Je ovšem třeba zdůraznit, že ne všechny nestátní organizace utvářejí TAN, podobně stále důležitá část kriminálních skupin si ponechává tradiční hierarchickou strukturu (Smolík – Šmíd – Vaďura /eds./, 2007). Existují i teroristické organizace s poměrně rigidní strukturou. Ideálními vzory jsou síťoví aktéři, daní aktéři jsou totiž hodnoceni podle toho, do jaké míry naplňují jejich charakteristiku.¹⁰ Hlavním ukazatelem je struktura, dále zapojení do jiných sítí, respektive spolupráce s ostatními aktéry, teritoriální „neukotvenost“ (aktér je schopen flexibilně přesouvat své aktivity) a konečně vedení informační války. Výše zmíněné druhy aktérů toto obecně splňují (*srovnej Čísař, 2004; Desouza – Hensegen, 2007; Duffield, 2002; Naím, 2005; Williams, 2001*).

Charakteristiku síťových aktérů do určité míry naplňují i soukromé vojenské společnosti (SVS) a soukromé zpravodajské společnosti (SZS).¹¹ Tyto entity nabízejí široké spektrum služeb, souvisejících s vojenskou a politickou dimenzí bezpečnosti, různému druhu aktérů. Podobně jako síťoví aktéři nejsou teritoriálně vymezeni co do působení a vedení konfrontace. Užití informační války, především u SZS, je časté. Tyto entity spolupracují, ať už v boji či ohledně prosazování vlastní legitimacy. Značné rozpětí panuje však v otázce struktury, zatímco některé SVS a SZS, především ty zaměřující se na ilegální klientelu, jsou utvářeny osobními vazbami a síťovou strukturou, naopak většina SVS a SZS se snaží budovat si své jméno a lze u nich pozorovat spíše tržní uspořádání.¹²

John Arquilla a David Ronfeldt (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 b, s. 55–58*) považují za aktéry netwaru i nestátní aktéry etnického, nacionalistického či separatistického zaměření. Dokonce za něj považují Muhammada Ajdída, dnes již mrtvého somálského warlorda, a to proto, že při organizování odporu používal vyspělé komunikační technologie a udržoval si nad OSN či USA informační převahu, a to i přesto, že struktura armády, kterou ovládal, rozhodně byla kmenová, nikoli síťová. Zde je patrné odlišné chápání role informační války, než jaké jí bylo přisouzeno v tomto příspěvku. Zatímco pro mě je při rozhodování o tom, zda je daná entita aktérem netwaru, hlavní síťová struktura daného aktéra (což výše zmínění aktéři nesplňují), oba autoři dávají důraz na informační způsob vedení konfliktu. Zároveň je ovšem z tohoto přístupu cítit snaha zahrnout do skupiny aktérů netwaru všechny existující nestátní aktéry. Nestátní aktéři totiž v asymetrickém konfliktu se státem *de facto* musejí sáhnout k určitému typu informační války. Ovšem považovat všechny nestátní aktéry za síťové ubírá konceptu na koherenci a především specifčnosti síťových aktérů tak, jak je nesmírně přínosně definoval Arquilla s Ronfeldtem. Proto budou v této konzultaci chápání síťoví aktéři v užším smyslu, a to jako aktéři s dominantní síťovou formou struktury, kteří by měli splňovat i další podmínky, jež byly uvedeny. Analytický rámec pro nestátní aktéry jako takové již existuje (*například Thomas – Kiser – Casebeer, 2005*), a proto není nutné koncept síťových aktérů takto uměle rozšiřovat.

KRITIKA RSCT

Konstrukce teorií v sociálních vědách spočívá v redukcí reality – vědomém rozhodnutí nezabývat se určitými fakty, proměnnými či aktéry ve prospěch faktů, proměnných a aktérů jiných. Toto rozhodnutí je učiněno v souladu s daným výzkumným záměrem. Metodologie je přizpůsobena výzkumné otázce. I Buzan s Wæverem (*Buzan – Wæver, 2003, s. 83–87*) si je toho vědom a snaží se RSCT udržet na hranici mezi požadavky teoretiků mezinárodních vztahů, kteří požadují větší zobecnění a méně proměnných, a požadavky regionálních specialistů, kteří se zaměřují na podrobný popis a vysvětlení a vyzdvihují specifika jimi zkoumaných oblastí. Jejich práce by měla být určitým přemostěním obou táborů a nabídnout společný rámec pro výzkum obou skupin akademiků. Otázka zní, zda jejich dílo naplňuje to, co si autoři předsevzali.

Kritika univerzality státnosti a státocentrismu RSCT

Tato kapitola se zaměří na dva aspekty kritiky RSCT – na státocentrismus a na to, co zde bude nazýváno univerzalita státnosti. Nejdříve se zaměřím na druhou část kritiky, abych zjistil, co se pod pojmem stát v RSCT vlastně myslí.

Univerzalita státnosti, tento poněkud neohrabaný pojem, značí, že státy jsou v rámci RSCT pokládány za stejné jednotky ve všem kromě distribuce moci. Zde je možné vidět další důkaz toho, že RSCT je utvořena v rámci Waltzovy struktury, která v podmínkách anarchie nutí státy spoléhat se jen na sebe a nedochází mezi nimi k diferenciaci rolí či funkcí; Waltz hovoří o homogenních státech (*srovnej Waltz, 1979*). Pojem univerzalita státnosti značí však ještě něco více, a sice předpoklad shodné percepce hrozeb a sekuritizační dynamiky, a to i směrem dovnitř. Tento předpoklad či zjednodušení budou níže podrobeny kritice.

O studium nejsilnějších států bývá největší zájem badatelů mezinárodních vztahů, především pak realistů (*Snyder, 1999, s. 1*), v tomto Buzan nezapře svou realistickou minulost. Zatímco silné státy dále kategorizuje na supervelmoci, velmoci a regionální mocnosti, pro opačný konec spektra užívá pouze jednu kategorii – státy slabé. Už nerozvádí, zda je stát slabý z důvodu nedostatku moci, neschopnosti ji uplatňovat na svém území či ztráty legitimacy v očích svých obyvatel nebo kombinace obou (*srovnej Jackson, 1991; Zartman /ed./, 1995*). Přitom tyto příčiny mají rozdílné důsledky na chování státu či na vnímání hrozeb – stát autoritářský se chová jinak než stát rozpadlý. Proměnná distribuce moci v regionálním bezpečnostním komplexu nedostatečně zachycuje tyto nuance.

Barry Buzan a Ole Wæver si totiž neuvědomují či spíše v zájmu redukce nekonceptualizují zcela jiný vývoj, roli a chování, jež státy v různých koutech světa mají. Tato studie se nyní zaměří na státy tzv. třetího světa, především na Afriku, kde je rozdíl se státy Severu nejpatrnější. Zatímco moderní státy v Evropě se do dnešní podoby vyvíjely během čtyř až sedmi století, státy tzv. třetího světa vznikají, respektive je jim vnucena evropská podoba, až v období kolonizace či po jejím ukončení (*Ayoob, 1995, s. 30*). Ve zkratce je možné říci, že až na výjimky koloniální mocnosti rozrušily tradiční vazby a způsob vládnutí, ale dostatečně neinstalovaly státní instituce. To je nejzřejmější v Africe, kde se koloniální státy poté, kdy se dohodly na berlínské konferenci o rozdělení kontinentu, *de facto* nepokoušely rozšířit svou vládu dále než za hranice hlavního města (*Herbst, 2000, s. 58–96*).

Pro stát tzv. třetího světa je charakteristické, že musí skloubit upevnění své moci, učinit ústupky v oblasti lidských práv a demokracie, které si získaly velkou popularitu u obyvatelstva, a je k tomu tlačěn i mezinárodním společenstvím. Různé ekonomické tlaky, na jejichž zmírňování nemá stát tzv. třetího světa často vyvinutý aparát, jen k jeho křehkosti přispívají (*Ayoob, 1995, s. 35–42*).

S křehkostí státu souvisí i obava vládnoucích elit o své pozici a moc. Podle Mohameda Ayooba to má za následek, že k mobilizaci zdrojů (tedy i k sekuritizaci) v těchto státech nedochází z důvodu vnější hrozby, ale ze snahy elit udržet se u moci a potírat opozici (*Ayoob, 1995, s. 41*). Státní aparát je zneužíván k soukromým záležitostem a hranice mezi režimem a státem se stírá (*srovnej Bayart – Ellis – Hibou, 1999, s. 1–31*).

Z tohoto jasně vyplývá, že pro pochopení procesů sekuritizace je nezbytné přihlédnout k povaze států v daném bezpečnostním komplexu, což Buzan a Wæver nečiní. Jejich počinání hraničí s etnocentrismem.

S výše uvedeným souvisí i to, že Buzan a Wæver i přes nabídnutý rámec a rétorická ujišťování (*Buzan – Wæver, 2003, s. 12 a 44–45*) zůstávají velmi státocentrickými,¹³ a to jak v otázce aktérů, tak i referenčního objektu. Edward Kolodziej (*Kolodziej, 2005, s. 26*) zastává názor, že dominantní postavení státu jako aktéra bezpečnostních studií a mezinárodních vztahů je opodstatněné, pokud za prvé je stát hlavní jednotkou politické organizace ve světě. To v některých částech tzv. třetího světa platí jen částečně – politický život je organizován například i na klanovém základě, kdy je stát pouhou skořápkou a hlavní politické procesy probíhají v interakci mezi klany, státní instituce plní jen marginální roli. Za druhé, a to především, pokud má moderní stát monopol na legitimní násilí. V současné době dochází ovšem k proliferaci nestátních aktérů legitimním způsobem, zajišťujících bezpečnost obyvatel nejen v tzv. třetím světě, ať už jsou jimi milice, bdělostní hlídky či soukromé bezpečnostní agentury. Příslušníci těchto entit často počtem několikanásobně převyšují policejní sbory státu (*srovnej Reno, 2007; Baker, 2007; Mktutu, 2007*). Nemluví o početných vzbouřeneckých organizacích či o soukromých armádách, u nichž otázka legitimacy není tak jasná. Samozřejmost státocentrismu – co do aktérů – rozhodně opodstatněná není.

Stát neobstojí ani jako jediný možný referenční objekt. Aby tato redukce byla obhajitelná, bylo by třeba, aby bezpečnost státu podle mého názoru alespoň přibližně odpovídala bezpečnosti jeho obyvatel.¹⁴ Jak již bylo řečeno, bezpečnost státu v tzv. třetím světě ovšem často odpovídá bezpečnosti režimu, nikoli obyvatel. Situace je ještě horší v těch státech,

na jejichž území se nachází podstatné nerostné bohatství. Tyto státy, alespoň v Africe, přirovnává Ricardo de Oliveira (*Oliveira, 2007, s. 49–62*) k entitám, vznášejícím se nad společností s minimální interakcí s ní, majícím zájem jen o zachování sama sebe. Mohammed Ayoob (*Ayoob, 1995, s. 41*) dokonce upozorňuje na to, že stát v tzv. třetím světě je často původcem přímých hrozeb pro své obyvatelstvo. Nekritický přístup ke státu jako k referenčnímu objektu může vést k replikaci sociální reality pomocí diskurzu (*srovnej Booth, 2005 a, s. 9*).

„Upozaděná“ role nestátních aktérů v RSCT je částečně způsobena chápáním hrozeb jako jevu, který musí překročit práh sekuritizace. Na daný jev či aktéra musí být nejen dostatečně upozorněno, ale také musí být vůči němu přijata mimořádná opatření. Stát díky své lepší schopnosti mobilizovat zdroje a společnost vůči ostatním aktérům a jevům tak vlastně rozhoduje o tom, co je a co není hrozbou, nebo je alespoň ve výhodě vůči ostatním aktérům. V této souvislosti je třeba připomenout, že sekuritizace byla vyvíjena právě pro stát jako pro referenční objekt (*srovnej Wæver, 1995*). Sekuritizace i přes to, že konceptuálně dovoluje širší užití, inherentně preferuje státocentrické pojetí. Tím poněkud klesá, avšak zcela nemizí jeho užitečnost.

I Buzan s Wæverem si je vědom schopnosti některých nestátních aktérů silně ovlivňovat regionální bezpečnostní dynamiku (*například Buzan – Wæver, 2003, s. 252–253*). Ovšem tím, že se *de facto* omezují na státní a mezistátní rovinu analýzy (*Hoogensen, 2005, s. 272*), k tomu nedávají prostor. Nestátní aktéři jsou zachytitelní jejich teoretickým rámcem, pouze pokud jsou natolik silní, že jsou výzvou slabému státu (*Buzan – Wæver, 2003, s. 64*), pak k nim autoři přihlížejí v rámci distribuce moci v komplexu. Takto vyhrazený prostor zahrnuje však jen velmi malou část nestátních aktérů, většinou těch otevřeně aspirujících na kontrolu území a na akumulaci moci – jde především o guerillová a vzbouřenecká hnutí. Aktéry, kteří působí jiným způsobem (například konspirativně či v informační rovině), vůbec nepostihuje. Takovými aktéry jsou především aktéři síťoví.

Nyní přidejme kritéria Davida Singera – schopnost deskripce, vysvětlení a predikce. Za nejtěžší a zároveň nejdůležitější funkci Singer považuje schopnost vysvětlit jevy a dynamiku. RSCT je schopna poměrně zajímavé deskripce, pokud v centru zájmu leží stát či státy, bere totiž v úvahu i jejich interakce a dynamiku. Pokud je v našem zájmu aktér nestátní či pokud tento aktér silně ovlivňuje regionální dynamiku, poskytnutý obraz bude přinejlepším neúplný a povrchní.

V otázce vysvětlení je na tom RSCT poněkud hůře, zvláště pokud jde o státy slabé, nemůže totiž poskytnout úplný obraz, protože bere v úvahu pouze jejich interakci, nikoli vnitřní poměry. U států silných se naopak tato redukce jeví jako příhodná. Opět je třeba připomenout nevhodnost RSCT pro porozumění nestátním aktérům. I přes snahu autorů nabídnout určitou formou predikce, tato schopnost u RSCT zcela chybí. Autoři totiž za predikci označují vytvoření několika scénářů ohledně možného vývoje bezpečnostních komplexů. Scénáře či možnosti jsou dedukčně odvozeny z jejich teorie, aniž by jim přidělili jakoukoli pravděpodobnost jejich naplnění. Přesnější označení než predikce je strukturování či spíše kategorizování myšlení o možném vývoji bezpečnostních komplexů (*srovnej Buzan – Wæver, 2003, s. 65–70; jak by predikce měla vypadat viz Clark, 2007*).

Poněkud jiná kritéria nabízí Stephen Walt (*Walt, 2000*), jsou jimi logická konzistence, originalita, empirická validita. Hlavními jsou pro něj poslední dvě jmenované. V čem si Buzan a Wæver částečně protirečí, je to, že vyvinuli rámec pro konceptualizaci i jiných aktérů než států, ale využívají jej v minimální míře. Z hlediska originality jako jediní představili takto propracovaný koncept v oblasti regionální analýzy. Empirická validita, pokud jde o státy a o jejich interakce, dodržena pravděpodobně je, v otázce nestátních aktérů nikoli.

Kritika RSCT z pohledu přístupu síťových aktérů

Doposud se tato práce pokoušela poukázat na určité kontroverzní rysy RSCT, ovšem v rámci jejího analytického rámce a základních premis (doporučení k transformaci RSCT

budou učiněna v závěru). Nyní se ovšem zaměří na kritiku, jež napadá základní východiska teorie regionálního bezpečnostního komplexu.

Hlavní premisou RSCT je teritoriální „ukotvenost“ bezpečnostní dynamiky, mající příčinu v imobilitě aktérů (viz Mouritzenovo čtvrté východisko), čímž je opodstatněna relevance regionální úrovně analýzy. Naproti tomu síťoví aktéři jsou vysoce mobilní, stejně tak jejich aktivity, tedy i jejich ovlivňování bezpečnostní dynamiky vázáno teritorialitou není. Je to dáno především dvěma důvody. Za prvé, informační rovina jejich boje, psychologické dopady, stejně jako šíření informací omezeny územím rozhodně nejsou. Za druhé, jejich velmi flexibilní struktura dovoluje relativně snadno přesouvat a rozšiřovat své působení.

Nyní zpět ke třem, respektive čtyřem výše uvedeným vymezeným ideálním síťovým aktérům – k transnacionálním advokačním sítím, k teroristickým organizacím, ke skupinám organizovaného zločinu a k soukromým vojenským a zpravodajským společnostem. Transnacionální advokační síť Mezinárodní kampaň za zákaz nášlapných min byla schopna sekuritizovat existenci a výrobu nášlapných min takovým způsobem, že došlo k zákazu jedné třídy konvenčních zbraní, a to i přes silný počáteční odpor států (*srovnej English, 1998*). Šlo o volnou strukturu nestátních organizací a vlád, spíše tedy o hybridního aktéra, jehož síla spočívala v informačně-morální převaze, kterou si dokázal svým humanistickým přístupem vytvořit, a také ve schopnosti spojit velké množství dílčích aktérů z celého světa, kteří následně přesvědčovali veřejnost a vlády ve svém okolí.

Teroristická organizace al-Káida (al-Qá'ida) dokázala sekuritizovat přítomnost „bezvěrců“ v blízkosti Svatých okrsků, existenci sekulárních vlád a ohrožení vlastní kultury, byť pouze u velmi malé části muslimů. Jak tyto cíle, tak vlastní působení organizace jednoznačně přesahují hranice jakéhokoli regionu. Zde se projevuje charakteristika síťových aktérů, kdy zvláště u těch, působících v utajení, není možné přesně určit hranice sítě. Je však možné říci, že kromě Blízkého východu má al-Káida své buňky, spolupracující organizace či vyvíjené aktivity také v Asii, v Africe, v Americe či v Evropě (*Gunaratna, 2002, s. 95–219; Mannes, 2004, s. 1–98*).

Transnacionální zločinecké organizace, především ty, specializující se na pašování komodit a osob, vykazují velkou pružnost z hlediska svého působení. Není pro ně až tolik určující teritoriální blízkost, ale výdělek, který je na vzdálenosti často nezávislý, či jen v malé míře. Tyto organizace flexibilně reagují na změny cen na trhu či legislativy v daných zemích. Přesun pro ně není překážkou. Finanční a virtuální kriminalita je v tomto ohledu vázána teritoriem ještě méně (*Naím, 2005, s. 224–230; Williams, 2001, s. 66–82*). Například opium z Afghánistánu v některých případech neputuje přímo do Evropy, ale je nejdříve zpracováno v Nigérii, kde je levná pracovní síla, již vybudované know-how a zároveň nulový dohled státu (*Naím, 2005, s. 227*).

Ani pro soukromé vojenské a zpravodajské společnosti není teritorialita rozhodujícím faktorem. Řídí se poptávkou a tam, kde je hlad po jejich službách, vysílají své zaměstnance či zakládají pobočky. Jejich činnost může dramaticky zvrátit distribuci moci mezi státy, především v regionech se slabými státy. Ať už to jsou doktríny a strategie MPRI,¹⁵ které pomohly Chorvatům úspěšně vést operaci Bouře, či zbraně a zkušenost příslušníků Executive Outcomes, jež porazili RUF¹⁶ v Sierra Leone (*Singer, 2003, s. 110–115 a 124–130*). Kromě přímého vlivu na bezpečnost se některé soukromé vojenské společnosti, především Blackwater, snaží i sekuritizovat určitá bezpečnostní témata. V případě Blackwateru je to humanitární krize v Dárfúru. Tato společnost nabídla provedení peacekeepingové mise v této oblasti (*Leander – Munster, 2007*).

Jak jasně vyplývá z výše uvedeného, činnost těchto síťových aktérů není podstatně ovlivněna teritorialitou, stejně jako sekuritizace, již se snaží učinit, či která rámuje některé z nich. Co na tuto výzvu Buzan a Wæver? Teroristické působení al-Káidy se snaží konceptualizovat jako důsledek interakcí mezi blízkovýchodním komplexem a USA, respektive jejich penetrací tohoto komplexu, přihlížejí i k roli Afghánistánu jako izolátoru (*Bu-*

zan – Wæver, 2003, s. 206–210). Tento pokus jasně odráží hrubé nepochopení podstaty al-Káidy, její doktríny i působení. Snažit se vtěsnat tuto teroristickou organizaci do rámce bezpečnostních komplexů je krajně scestné. K mezinárodnímu terorismu se Buzan s Wæverem obecně staví tak, že je většinou úzce svázán s vlastními domácími agendami a významně nepřesahuje hranice komplexů (Buzan – Wæver, 2003, s. 466). Tím oba autoři zcela ignorují rostoucí míru kooperace mezi teroristickými organizacemi po světě (srovnej Desouza – Hensegen, 2007), stejně jako transnacionalitu jejich aktivit, především v oblasti *fund raisingu*.

Výzvu transnacionálního zločinu odrážejí s tím, že toto téma není dostatečně sekuritizováno, ale je pouze politickým tématem. Dále mu podobně jako mezinárodnímu terorismu přiřítají teritoriální „ukotvení“, jako příklady uvádějí italské či ruské mafie (Buzan – Wæver, 2003, s. 465–466). Vzato ad absurdum, pokud transnacionální kriminální organizace dostatečně penetrují státní režimy, kde působí, což například v Albánii není až tak nemyslitelné, k sekuritizaci tohoto aktéra nedojde nikoli proto, že by dostatečně neohrožoval společnost, ale jednoduše proto, že tento aktér bude sám schopen sekuritizaci zabránit. Opět se objevují velké nedostatky, jež sekuritizace jako definiční proces hrozeb přináší. Buzan s Wæverem se ve své argumentaci zaměřuje pouze na zločinecké organizace hierarchického typu, kde skutečně teritorialita svůj význam má. Tím se ovšem vyhýbají otázce, jež před ně transnacionální zločinecké organizace síťového typu staví.

Nestátní aktéři získávají čím dál větší vliv na bezpečnost, ať už pozitivní či negativní. Síťoví aktéři – určitý typ nestátních aktérů – jsou charakterističtí „radikální deterrentialitou“ (Duffield, 2002, s. 158). Je možné říci, že tam, kde tyto síťoví aktéři působí dostatečně silně, stávají se hrozby a bezpečnost deterrentializovanými. Rámec regionálních komplexů, jež nabízí Buzan s Wæverem, se stává v těchto případech nepoužitelným. Jak vidno, ani v jednom ze Singerových kritérií nezaznamenává RSCT úspěch, jednoduše proto, že síťoví aktéři nejsou jejím aparátem zachytitelní.

Pro přehlednost následuje shrnutí. RSCT trpí především obrovským rozsahem, jež si vytyčila, a s tím spojenou velkou nutností generalizace a redukce. Nabídnutý rámec nedostatečně reflektuje rozdílnost role a fungování států v různých oblastech. Svou státocentrickou povahou a soustředěním se na interakci států a na působení systému prakticky ignoruje vliv nestátních aktérů na bezpečnost, jež v současném světě roste. Síťoví aktéři, u nichž také dochází k nárůstu, pak zcela popírají základní premisu RSCT – teritorialitu bezpečnostní dynamiky. Nyní budou vytyčené body blíže ilustrovány na bezpečnostním komplexu Rohu Afriky.

APLIKACE RSCT NA BEZPEČNOSTNÍ KOMPLEX ROHU AFRIKY

Barry Buzan a Ole Wæver (Buzan – Wæver, 2003, s. 64 a 232) považují Roh Afriky (v jejich chápání jde o Somálsko, o Etiopii, o Eritreu, o Džibutsko a o Súdán; Keni je přisouzena role izolátoru vně útvaru) za neúplný bezpečnostní komplex – za tzv. prekomplex.¹⁷ Zdůvodňují to nedostatečným propojením států v tomto regionu, zejména států spolu nesousedících, především Súdánu a Somálska.

Dovolím si s tímto stanoviskem polemizovat. Súdán podporoval totiž somálskou teroristickou organizaci al-Itihád al-Islámí (Menkhaus, 2002) a díky působení Hasana at-Turábího došlo k šíření revoluční podoby islámu. Nepřímo tak dopomohl k reislamizaci Somálska, byť hlavní vliv na ni měla Saúdská Arábie (Marchal, 2004). Vliv at-Turábího spočíval i v poskytnutí zázemí teroristické organizaci al-Káida, která měla údajně pomáhat připravovat skupině al-Džamá'a al-Islámíja neúspěšný atentát na Husního Mubaraka ze somálského území. Důsledek tohoto činu byl pro Súdán a také pro at-Turábího významný – znamenal radikální změnu súdánské zahraniční politiky (Mannes, 2004, s. 43–44; srovnej Carney, 2005; Shinn, 2005).

Důvod, proč byl Roh Afriky vybrán, je však jiný než dokázat existenci regulérního komplexu. Nedávné dění poskytuje velmi zajímavý obraz možných budoucích konfliktů

nízké intenzity a zároveň v něm byla především prostřednictvím dodávek zbraní angažována jedna supervelmoc (USA), jedna (slabší) regionální mocnost (Etiopie), mnoho blízkých států i několik států vedlejšího komplexu (Blízkého východu). Nabízí se zajímavé užití Buzanova a Wæverova rámce. Řeč je o působení Svazu islámských soudů v Somálsku a o následné intervenci Etiopie.

Kvůli slabosti států lze předpokládat větší roli nestátních aktérů, s čímž ovšem oba autoři v africkém kontextu počítají a jsou si toho vědomi. Zároveň však díky technologické zaostalosti a relativní izolovanosti se nepředpokládá větší aktivita síťových aktérů. Jde tedy o nepřilíhající těžké podmínky pro teorii regionálního bezpečnostního komplexu.

Partikulární bezpečnostní dynamika v Rohu Afriky

První islámské soudy začaly v Somálsku vznikat ve druhé polovině devadesátých let minulého století, šlo o společné rozhodnutí klanových vůdců, islámských autorit a obchodnických elit za účelem zlepšení bezpečnostní situace (*Menkhaus, 2007*). Islámské právo hrálo především pragmatickou roli, jurisdikce těchto soudů nikdy nepřesahovala klan či subklan, jenž je pomáhal zakládat (*Can the Somali Crisis Be contained?, 2006*). K značnému zlepšení situace skutečně došlo, byť tento vývoj rozhodně nelze považovat za lineární. To souviselo i s tím, že islámské soudy byly často spjaty s poměrně proměnlivou klanovou politikou. Úspěchy jednotlivých soudů pak vedly k okopírování tohoto vzoru jinde (*Barnes – Hassan, 2007; srovnej Lewis, 2002*).

Zhruba od roku 2003 byly zřetelné snahy činnost islámských soudů určitým způsobem koordinovat, opět po několika pokusech byl založen Svaz islámských soudů (al-Ittihád al-mahákím al-islámí, dále jen UIC). Na přelomu roku 2005 a 2006 došlo ke střetu koalice warlordů podporované USA, zvané Aliance pro obnovu míru a proti terorismu, z této konfrontace vyšla koalice soudů vítězně. Mogadišo, v němž se střet odehrával, se po vítězství stalo mnohem bezpečnějším. V roce 2006 bylo pod kontrolou UIC i další velké město Somálska – Kismao (*Barnes – Hassan, 2007*).

Ve stejném roce došlo i k několika šarvátkám s prozatímní vládou. Jestliže doposud na činnost UIC Etiopie a USA pohlížely s nedůvěrou, nyní došlo k jasné sekuritizaci tohoto aktéra s tím, že byl zarámován jako potenciální podporovatel terorismu a jako šířitel radikální verze islámu (*Counter-Terrorism in Somalia, 2005; The Tough Part Is Ahead, 2007*). Etiopie podnikla invazi na území Somálska, porazila Svaz islámských soudů (*Barnes – Hassan, 2007*). V současnosti Etiopie setrvává v Somálsku, aby podporovala prozatímní vládu a spolu s USA vedla operace proti možným teroristickým hrozbám.

Aplikace RSCT

Nyní se tato konzultace podívá na tento konflikt prizmatem teorie regionálního bezpečnostního komplexu.

Komplex Rohu Afriky se skládá z více či méně slabých států, lze předpokládat zvýšenou aktivitu nestátních aktérů. O to více v Somálsku, které je z těchto států zřejmě nejslabší. Tento komplex má velmi silnou interakci s komplexem Blízkého východu, což je sice odvozeno z empirické části a nikoli dedukčně ze samotné teorie, ale empirickou část je možné považovat za určité dodatečné „vybavení“ teorie. Region je částečně penetrován USA především pomocí Etiopie a vojenskou přítomností v Džibutsku. Lze tedy očekávat určité ovlivnění regionální dynamiky. Důležitou roli v komplexu bude mít i nejsilnější stát a do určité míry regionální mocnost – Etiopie. Od obecných poznatků dále přejdu k samotnému průběhu.

Utvoření jiného centra moci v rámci státu v podobě nestátního aktéra teorie dovoluje, byť nijak nevysvětluje. Tuto událost měla nejvíce pocítovat Etiopie, protože se boje mezi UIC a prozatímní vládou vedly velmi blízko jejích hranic. Jako u určité regionální mocnosti se dá předpokládat i reakce na tento jev, stejně tak je možné vyvozovat největší podíl Etiopie na regionální dynamice. Reakce skutečně přišla, a to v podobě sekuritizace.

Etiopie spolu s USA tohoto nestátního aktéra zarábala jako hrozbu, včetně nutnosti učinit mimořádná opatření – invazi Etiopie a selektivní údery USA. Proč k sekuritizaci došlo, však tato teorie není schopna vysvětlit, stejně tak nepodá vysvětlení, proč byl tento nestátní aktér zpočátku tak úspěšný. Nyní se pokusím nalézt odpovědi na tyto otázky.

Utvoření jiného mocenského centra je možné ve shodě s RSCT vysvětlit především velmi nízkou mocenskou kapacitou, ale také s tím spojenou legitimitou vlády v očích Somálců, dále též historickým vývojem státnosti v Somálsku (*srovnej Lewis, 2002*). Vznik a úspěch konkrétního aktéra – UIC – má kořeny v reislamizaci země, k níž došlo především pomocí islámských nestátních organizací, u nichž jsou do jisté míry šíření víry a pomoc potřebným velmi blízko (*srovnej Salih, 2004*). Úspěch dále spočívá ve spojení moci a autority klanových vůdců, islámských autorit a podnikatelské elity, která je určující silou v zemi (*Menkhaus, 2007*). Vedl je společný zájem o zlepšení bezpečnostní situace. To, že se tento cíl povedl, vedlo k dalšímu nárůstu legitimacy. Tedy přísně vzato, UIC otevřeně neaspiroval na moc či nahrazení státního režimu, tudíž by RSCT ani neměla být zachytitelná, alespoň nikoli do roku 2006.

Příčinu úspěchu lze vidět i v poměrně značných dodávkách zbraní, jež do rukou Svazu islámských soudů putovaly skrze černý trh (*srovnej United Nations, 2005*). Sekuritizace byla zřejmě způsobena neblahou zkušeností Etiopie s terorismem, vedeným ze Somálska na cíle v Etiopii, ať už šlo o útoky al-Ittihád al-Islámí či o pokus o atentát al-Džamá'a al-Islámíja, jakož i určitou formou spojení mezi etiopskou a somálskou vládou. USA k tomu vedla vlastní zkušenost s terorismem a domněnka, že by se Somálsko mohlo stát důležitým útočištěm některých teroristických organizací, především al-Káidy.

Pro deskripci lze vystačit s RSCT, která dokonce poskytuje přehledný a ucelený rámec, a proto – jak je vidět – je možné RSCT pro tyto účely i nadále užívat. Pro vysvětlení dění je však nutné vzít v úvahu roli nestátních aktérů, a to oproti očekávání i síťových. Ať už ve formě TAN (islámské nestátní organizace, které přispěly k reislamizaci země) a především v představení političtější verze islámu, tedy TCO (černý trh se zbraněmi) či teroristických organizací (al-Ittihád al-Islámí, al-Káida). Ti všichni měli důležitý podíl na průběhu regionální dynamiky, ať už ve smyslu vlastních aktivit či vysvětlení sekuritizace, a tedy i započítí a průběhu konfliktu. Zároveň je však třeba si uvědomit, že Svaz islámských soudů i přes určité shodné znaky rozhodně síťovým aktérem není. Na to je, respektive byl, příliš svázán s kmenovou formou organizace. Jde totiž o hybridního aktéra se základem v kmenové formě, s určitým pokusem tuto formu překlenout hierarchickou organizací a s aktéry netwaru má společné užívání informační války v širším smyslu. Dalším důležitým problémem je otázka legitimacy, která byla pro vývoj konfliktu rozhodující (*Zelinka, 2008*). Něco tak abstraktního jako legitimita jde zcela mimo rámec RSCT, ale i netwar má s tímto faktorem problém. Ani koncept netwar tak nemůže nabídnout všechny odpovědi, a to ani pokud se týká nestátních aktérů.

Jestliže shrneme poznatky, vyplývající z aplikace RSCT na bezpečnostní komplex Ruhu Afriky, je třeba zdůraznit, že RSCT si při deskripci – alespoň ve zvoleném případě – vedla obstojně. Nabídla totiž užitečný rámec pro zachycení působení státních aktérů. Naopak pro porozumění, proč ke konfliktu došlo a jakým způsobem se vyvíjel, nemá RSCT příliš co nabídnout. Jestliže nedojde k vysvětlení dění, nelze dost dobře extrapolovat ony vlivy na něj do budoucna, a tedy predikovat (*srovnej Clark, 2007*).

* * *

Nyní shrnu zjištění, k nimž jsem dospěl, uvedu je do souvislostí a pokusím se načrtnout možná řešení kritiky RSCT. Podrobnější prozkoumání možných úprav a modifikací RSCT přesahuje však cíl a rámec této práce.

Teorie regionálního bezpečnostního komplexu představuje velmi zajímavý a originální počín (viz Waltova kritéria), který konceptualizuje bezpečnost na doposud poměrně opo-

míjené rovině analýzy – na rovině regionální. Právě upozornění na tuto rovinu je zřejmě největším přínosem této teorie. RSCT poněkud trpí ambicemi autorů stvořit obecný rámec pro veškeré bezpečnostní dění, aniž by byli schopni či ochotni blíže přihlédnout ke specifčnosti a odlišnosti tohoto dění či bezpečnostního prostředí v různých regionech. Autoři se zaměřují především na nabídnutí rámce pro deskripci či komparaci, v tomto smyslu jsou úspěšní – nabízejí vhodný aparát, pokud bude pominuta necitlivost k rozdílům ve státnosti. Pokud se týká vysvětlení či porozumění a predikce, nenabízí RSCT téměř nic s výjimkou upozornění na vyšší citlivost vnímání nejbližších hrozeb. Z tohoto pohledu je ovšem například Waltova teorie (Walt, 1987) propracovanější. Zároveň se však dá o RSCT uvažovat jako o rámci pro další naplnění dílčími teoriemi, podobně jako Waltz vybízel k vytváření dalších teorií pro svou systémovou teorii.

Výše řečené se týká především států a jejich interakcí, protože pokud se zaměříme na nestátní aktéry, tak zjistíme, že se jimi RSCT zabývá pouze marginálně. V souvislosti s proliferací konfliktů nízké intenzity, kde nestátní aktéři často hrají hlavní roli, se tento nedostatek stává velmi významným. Autoři by se měli vážně zamyslet nad tím, zda by neměli nestátním aktérům poskytnout větší prostor v teorii a určitým způsobem aktualizovat jejich činnost a dopady. Je třeba odpovědět na následující otázky: Je teritorialita, jež je základem RSCT, nezbytně státocentrická? Je možné rámec regionálních komplexů zachránit zahrnutím nestátních aktérů? Bude výsledkem reforma či destrukce teorie regionálního bezpečnostního komplexu?

Jestliže Buzanova a Wæverova teorie zanedbává nestátní aktéry, tak se síťovými aktéry si vůbec poradit neumí a ani nemůže, protože popírá základní premisu, na níž RSCT stojí; sami autoři (Buzan – Wæver, 2003, s. 12) dokonce hovoří o tom, že dokud dojde k deterritorialitě bezpečnostní dynamiky, přestává být RSCT platná. Fakt, že se síťoví aktéři prosazují čím dál více, ubírá RSCT na relevanci, ale nečiní ji zcela nepotřebnou, protože stále velká část bezpečnostní dynamiky je teritoriálně „ukotvena“. Je tomu tak ovšem v méně případech, než autoři tvrdí. To je dáno tím, že se ve své empirické části zaměřují především na státy.

Je možné konstatovat, že předpoklad, že RSCT nebere dostatečně v úvahu vliv nestátních aktérů na regionální bezpečnostní dynamiku, je potvrzen. Na vině jsou především státocentrismus a koncept sekuritizace.

Je až překvapivé, jak důležitou roli sehrává v RSCT samotná konceptualizace hrozeb a bezpečnosti. Tím, že sekuritizace není jen zkoumaným jevem, ale také definičním prahem hrozeb, dochází k silnému pokřivení bezpečnostní reality. Sekuritizace, podobně jako teorie jsou vždy pro někoho a pro něčí účel (srovnej Cox, 1981, s. 128) a výzkumníci by měli analyzovat bezpečnost zcela nezávisle na aktérech, jež zkoumají. Výzkumník si ce kriticky zkoumá dopady a příčiny sekuritizace, ale „určování »reálných« bezpečnostních problémů jeho primárním úkolem není“ (Buzan – Wæver – Wilde, 2005, s. 46). Výzvu definice hrozeb je třeba přijmout.

Například Mohammed Ayoob (Ayoob, 1995, s. 8–12) nabízí dostatečně široké pojetí bezpečnosti s dominancí politického sektoru, skrze nějž je filtrována percepce hrozeb. Tím je poněkud snížen velmi vysoko položený práh, jež nastavuje sekuritizace (existenční hrozby a mimořádná opatření). Ovšem Ayoob zůstává státocentrickým a nezapře, že mu jde především o posílení a lepší fungování států v tzv. třetím světě. Johan Eriksson v jím editovaném sborníku *Threat Politics* (Eriksson /ed./, 2001) nabízí sofistikovanější chápání bezpečnostní reality. Jeho referenčním objektem je společnost, jde mu především o konceptualizaci hrozeb pro ni. I přes nesmírně zajímavý aparát – bere v úvahu rámování a dynamiku hrozeb – zůstává svázán s bezpečností společnosti, což může být v určitých případech na škodu. Je třeba se zde zmínit ještě o jednom současném pojetí bezpečnosti i přesto, že různých konceptualizací bezpečnosti je celá řada (srovnej Smith, 2005).

I do bezpečnostních studií pronikl kritický přístup ke zkoumání a k vědě, nabyt podoby kritických bezpečnostních studií. Mezi hlavními postavami jsou například Keith Krause

a Michael Williams (*Krause – Williams /eds./, 1997*), Richard Jones (*Jones, 1999*) či Ken Booth (*Booth /ed./, 2005 b*). I přes určité názorové rozdílnosti mají společné aktivní hledání vlastní agendy, snahu o zachování kritického odstupu od zkoumaného objektu, vědomí normativnosti akademické práce a schopnost pracovat s hrozbami a s fakty jak objektivními, tak i subjektivními a konečně nepřijímají určitý referenční objekt bezpečnosti jako privilegovaný (*srovnej Booth, 2005 a*). Tento přístup k bezpečnosti, pokud by byl umně inkorporován, či alespoň jeho esence do RSCT, mohl by přinést teorii vhodnější pro chápání bezpečnostní dynamiky.

Při výzkumu bezpečnosti by měl v centru pozornosti stát aktér. Jako první musí stát metodologicko-koncepční rozhodnutí – kdo je zkoumaným aktérem či zkoumanými aktéry – a tomu přizpůsobit výzkumný aparát. Následné rozhodnutí se týká nejuvhodnější roviny analýzy, přičemž tato studie se zabývala především regionální úrovní, ovšem i ostatní roviny mohou být stejně přínosné. RSCT nabízí zajímavá zjištění či užitečný aparát pro deskripci a komparaci, pokud hlavním aktérem či aktéry jsou silné státy. Pokud jsou aktéry státy slabé, nabízí se přístup Mohammeda Ayooba (*například Ayoob, 1995*), který si dostatečně podrobně všimá specifčnosti států v tzv. třetím světě. Pokud tyto slabé státy přecházejí až do stavu rozkladu, je vhodné vzít v úvahu poznatky, jež přináší koncept selhávajících států (*například Jackson, 1991; Zartman /ed./, 1995*). Méně prozkoumanou oblastí je konceptualizace nestátních aktérů. Pro obecné modelování nestátních aktérů je možné doporučit koncept *Violent non-state actors* (*Thomas – Kiser – Casebeer, 2005*), který si vhodně všimá důležitých faktorů, které vedou k jejich vzniku, stejně jako činností, jež tyto aktéři musejí vykonávat. Síťové aktéry zajímavě konceptualizuje koncept netwar (*Arquilla – Ronfeldt, 1996 b*), který by také měl být v budoucnu podroben detailnější analýze. Je zde ještě neřešená otázka hybridních aktérů, které s konceptem netwar pojí jen část rysů. Jaký rámec aplikovat na tyto aktéry zůstává nejasné. Tím je pokryto alespoň základní spektrum aktérů,¹⁸ ovlivňujících bezpečnost. Tyto modely jsou jedněmi z možných návodů, jež by měly vést k větší schopnosti vysvětlení bezpečnostní dynamiky.

Zpátky k RSCT. Pokud aplikaci RSCT bude předcházet metodologická rozvaha o výhodách a nevýhodách, může být zdrojem relevantních poznatků či rámcem pro výzkum. Rozhodně nemůže však aspirovat na vše objímající rámec konceptualizace bezpečnosti. Konceptualizace bezpečnosti by měla jít ve směru větší citlivosti k aktérům třeba tak, jak bylo naznačeno výše. Volám proto po hlubší a širší diskuzi v českém akademickém prostředí ohledně konceptualizace bezpečnosti, bezpečnostní dynamiky a hrozeb.

¹ V tomto podání jde o Somálsko, o Etiopii, o Eritreu, o Džibutsko, o Súdán a o Keňu.

² Barry Buzan, Richard Little a Charles Jones (Buzan – Jones – Little, 1993) považují Waltzovu teorii za základní nastavení dalšího zkoumání, které by mělo být prohlubováno dalšími teoriemi podrobnějšího zaměření. V tomto smyslu je People, States and Fear s Waltzovým chápáním systému a vlivu struktury zcela kompatibilní, Regions and Powers již stojí podle svých autorů mimo neorealistický projekt (Buzan – Wæver, 2003, s. 11). To ovšem nemusí znamenat, že je pro ně Waltzova struktura nepotřebná, stále totiž operují s anarchickou podstatou mezinárodních vztahů, s určitou distribuicí moci v rámci systému, stejně tak si autoři podržují pohled shora dolů – od systému přes regiony na státy.

³ Toto označení užívá sám autor (*srovnej Buzan – Wæver – Wilde, 2005*).

⁴ Je použit překlad Iva Lukáše z českého vydání (Buzan – Wæver – Wilde, 2005, s. 21).

⁵ Pro zajímavost uvedu, že Alexander Wendt zase jasně čerpá z tzv. anglické školy v mezinárodních vztazích (*srovnej Linklater – Suganami, 2006, s. 119–120*), avšak na rozdíl od Hedleyho Bulla používá označení lockovská kultura anarchie (Wendt, 1999, s. 246–308; *srovnej Bull, 2002*). Ve své knize se Barry Buzan a Ole Wæver (Buzan – Wæver, 2003) opět navracují k označení grotiovská struktura či kultura anarchie.

⁶ Nepohodlné ve smyslu neodpovídající našim konvenčním představám o podobě válek.

⁷ V anglickém jazyce: low-intensity conflicts, informal wars, uncomfortable wars, non-trinitarian wars, new wars, network wars.

⁸ Bude čerpáno z nověji vydané verze, která je dostupná elektronicky (Arquilla – Ronfeldt, 1996 a).

⁹ Pojem netwar bude ponechán v originální podobě, protože pojem síťová válka již byl v této práci použit ve spojitosti s network wars (Duffield, 2001). Jde sice o podobný koncept, nicméně pro zachování významové jednoznačnosti budu oba pojmy takto rozlišovat.

- ¹⁰ Například al-Káida (al-Qá'ida) měla před rokem 2001 spíše hierarchickou strukturu a poměrně jasné teritoriální vymezení (Afghánistán či Súdán jako základny a Blízký východ a částečně severní Afrika a Evropa jako působiště), po tomto datu se transformuje asi do současné nejpokročilejší formy síťové struktury. Naopak Hamas či Hizbu'lláh, kteří byli dříve poměrně široce aktivní, se dnes soustřeďují spíše na své nejbližší zájmy (u Hizbu'lláhu je patrná i změna struktury) a jejich síťové aktivity spočívají především v financování (srovnej Hoffman, 2004; Gunaratna, 2002; Levitt, 2006; Palmer-Harik, 2007). Všechny tři jmenované považují za síťové aktéry, přesto je vhodné uvědomovat si rozdíly mezi nimi co do míry naplnění ideálu síťového aktéra.
- ¹¹ Pro definici a vymezení (Zelinka, 2007) je třeba poznamenat, že síťový charakter přílíš nemají společnosti, zabývající se logistickými službami.
- ¹² Příklady z oblasti soukromých vojenských společností (SVS): Spearhead Limited spolupracovala s kolumbijskými drogovými kartely, vzhledem k nutnosti konspirace je síťová forma logickým řešením. Naopak Blackwater má jasnou korporativní strukturu klasického typu, kdy se snaží pokrýt veškeré spektrum legálního a šedého trhu. Někde mezi nimi je slavná Executives Outcomes, která se pohybovala v šedé zóně a měla až neskutečně fluidní strukturu (Singer, 2003, s. 220; Scahill, 2007; Fuchs, 2007, v tomto pořadí).
- ¹³ To není jen můj názor, stejný postoj zastává například Gunhild Hoogensen (Hoogensen, 2005) či Steve Smith (Smith, 2005); opačné stanovisko viz Michael Sheehan (Sheehan, 2005, s. 51).
- ¹⁴ Zde se dostávám k problému, co to je bezpečnost, jež bude zkoumán nejen ve vztahu k RSCT v závěrečné části tohoto příspěvku.
- ¹⁵ MPRI – Military Professional Resources Incorporated, významná soukromá vojenská společnost, sídlící ve Virginii.
- ¹⁶ RUF – Revolutionary United Front, vzbouřenecká skupina, která bojovala v Sierra Leone.
- ¹⁷ Ovšem na jiném místě poněkud matoucím způsobem je Roh Afriky označen za protokomplex, což v jejich chápaní má jiné funkční kvality (srovnej Buzan – Wæver, 2003, s. 230–231).
- ¹⁸ S výjimkou mezinárodních organizací, zabývajících se bezpečností. V této oblasti nejsou však mé teoretické znalosti dostatečné. Zajímavé dílčí poznatky může nabídnout teorie režimů (například Hasenclever – Mayer – Rittberger, 2005).

Literatura

- Arquilla, John – Ronfeldt, David (1996 a): *Cyberwar is Coming!* Santa Monica: RAND Corporation, 1996, http://rand.org/pubs/reprints/2007/RAND_RP223.pdf (přístup: 5. 5. 2008).
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (2005): *Netwar Revisited: Fighting for Future Continues*. In: Bunker, Robert J. (ed.): *Networks, Terrorism and Global Insurgency*. New York: Routledge, 2005, s. 8–19.
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (eds., 2001): *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*. Santa Monica: RAND Corporation, 2001, http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR1382/ (přístup: 5. 5. 2008).
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (2000): *Swarming and the Future of Conflict*. Santa Monica: RAND Corporation, 2000, http://rand.org/pubs/documented_briefings/2005/RAND_DB311.pdf (přístup: 5. 5. 2008).
- Arquilla, John – Ronfeldt, David (1996 b): *The Advent of Netwar*. Santa Monica: RAND Corporation, 1996, http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR789/ (přístup: 5. 5. 2008).
- Asal, Victor – Nussbaum, Brian – Harrington, William D. (2007): *Terrorism as Transnational Advocacy: An Organizational and Tactical Examination*. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30 (2007), No. 1, s. 15–39.
- Ayoub, Mohammed (1999): *From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order*. *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 53 (1999), No. 3, s. 247–260.
- Ayoub, Mohammed (1986): *Regional Security and the Third World*. In: Ayoub, Mohammed (ed.): *Regional Security in the Third World: Case Studies from Southeast Asia and the Middle East*. Boulder: Westview Press, 1986, s. 3–23.
- Ayoub, Mohammed (1995): *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and International System*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1995.
- Baldwin, David A. (1997): *The Concept of Security*. *Review of International Studies*, Vol. 23 (1997), No. 1, s. 5–26.
- Baker, Bruce (2007): *Nonstate Providers of Everyday Security in Fragile African States*. In: Andersen, Louise – Møller, Bjørn – Stepputat, Finn (eds.): *Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 123–147.
- Barnes, Cedric – Hassan, Harun (2007): *The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts*. *Journal of Eastern African Studies*, Vol. 1 (2007), No. 2, s. 151–160.
- Bayart, Jean-François – Ellis, Stephen – Hibou, Béatrice (1999): *From Kleptocracy to the Felonious State?* In: Bayart, Jean-François – Ellis, Stephen – Hibou, Béatrice (eds.): *The Criminalization of the State in Africa*. Bloomington: Indiana University Press, 1999, s. 1–31.
- Booth, Ken (2005 a): *Critical Expectations*. In: Booth, Ken (ed.): *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005, s. 1–18.
- Booth, Ken (ed., 2005 b): *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005.
- Bull, Hedley (2002): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 3rd ed. New York: Palgrave, 2002.

- Bunker, Robert J. (2003): Introduction and Strategic Overview: Epochal Change. In: Bunker, Robert J. (ed.): *Non-State Threats and Future Wars*. New York: Frank Cass, 2003, s. XIX–XXIV.
- Buzan, Barry (2001): Další zkoumání problému analytických rovin v mezinárodních vztazích. In: Booth, Ken – Smith, Steve (eds.): *Současné teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 105–125.
- Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2nd ed. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1991.
- Buzan, Barry – Jones, Charles – Little, Richard (1993): *The Logic of Anarchy*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de (2005): *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Can the Somali Crisis Be contained? (2006) Africa Report, No. 116 (10 August 2006). Cairo/Brussels: International Crisis Group, 2006.
- Carney, Timothy (2005): The Sudan: Political Islam and Terrorism. In: Rotberg, Robert I. (ed.): *Battling Terrorism in the Horn of Africa*. Washington, D.C.: Brookings Institute Press, 2005, s. 119–140.
- Císař, Ondřej (2004): *Transnacionální politické sítě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004.
- Císař, Ondřej – Fiala, Petr (eds., 2004): *Obhajoba zájmů na transnacionální úrovni*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2004.
- Clark, Robert M. (2007): *Intelligence Analysis: A Target Centric Approach*. 2nd ed. Washington, D.C.: CQ Press, 2007.
- Counter-Terrorism in Somalia (2005): *Losing Hearts and Minds?* Africa Report, No. 95 (11 July 2005). Cairo/Brussels: International Crisis Group, 2005.
- Cox, Robert W. (1981): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Milennium – Journal of International Studies*, Vol. 10 (1981), No. 2, s. 126–155.
- Crevelde, Martin van (1991): *The Transformation of War*. New York: Free Press, 1991.
- David, Steven R. (1997): Regional Security in the Third World. In: Shultz, Richard H. – Goodson, Roy – Qvester, George H. (eds.): *Security Studies for the 21st Century*. Washington, D.C.: Brassey's, 1997, s. 289–318.
- Desouza, Kevin C. – Hensegen, Tobin (2007): Connectivity among Terrorist Groups: a Two Models Business Maturity Approach. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30 (2007), No. 7, s. 593–613.
- Duffield, Mark (2001): *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*. New York: Zed Books, 2001.
- Duffield, Mark (2002): War as a Network Enterprise: The New Security Terrain and Its Implications. *Cultural Values*, Vol. 6 (2002), No. 1–2, s. 153–165.
- Eilstrup-Sangiovanni, Mette (2005): Transnational Networks and New Security Threats. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 18 (2005), No. 1, s. 7–13.
- English, John (1998): The Ottawa Process: Paths Followed, Paths Ahead. *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 52 (1998), No. 2, s. 121–132.
- Eriksson, Johan (ed., 2001): *Threat Politics: New perspectives on security, risk and crisis management*. Burlington: Ashgate, 2001.
- Eriksson, Mikael – Sollendberg, Margaret – Wallensteen, Peter (2002): Patterns of major armed conflicts, 1990–2001. SIPRI Yearbook, 2002, <http://www.sipri.org/contents/conflict/YB2002%20App%201A%20%20MASTER.pdf> (přístup: 5. 5. 2008).
- Fuchs, Alice E. (2007): Searching for Resources, Offering Security: Private Military Companies in Sierra Leone. In: Jäger, Thomas – Kümmel, Gerhard (eds.): *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS-Verlag, 2007, s. 105–120.
- Galvin, John R. (1991): Uncomfortable Wars: Toward a New Paradigm. In: Manwaring, Max G. (ed.): *Uncomfortable Wars: Towards a New Paradigm of Low Intensity Conflict*. Boulder: Westview Press, 1991, s. 9–18.
- Gunaratna, Rohan (2002): *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. New York: Columbia University Press, 2002.
- Guzzini, Stefano (2004): *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Brno: Barrister & Principal, 2004.
- Hasenclever, Andreas – Mayer, Peter – Rittberger, Volker (2005): *Teorie mezinárodních režimů*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- Herbst, Jeffrey (2000): *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority Control*. New Jersey: Princeton University Press, 2000.
- Hoffman, Bruce (2004): The Changing Face of Al Qaeda and the Global War on Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27 (2004), No. 6, s. 549–560.
- Hollis, Martin – Smith, Steve (2000): *Teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Centrum pro demokracii a kulturu, 2000.
- Holsti, Kalevi J. (2006): The decline of interstate war pondering systemic explanations. In: Väyrynen, Raimo (ed.): *The Waning of Major War*. New York: Routledge, 2006, s. 135–159.

- Hoogensen, Gunhild (2005): Bottoms-up! A Toast to Regional Security? [Recenze Buzan – Wæver, 2003.] *International Studies Review*, Vol. 7 (2005), No. 2, s. 269–274.
- Hynek, Nikola – Waisová, Šárka (2006): Inovační politické činnosti a institucionalizace agendy lidské bezpečnosti: Případová studie vztahu nevládních aktérů s vládami vybraných členských zemí Human Security Network. *Politologický časopis*, ročník 13 (2006), číslo 3, s. 267–284.
- Jackson, Robert H. (1991): *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and Third World*. New York: Cambridge University Press, 1991.
- Jones, Richard Wyn (1999): *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1999.
- Kaldor, Mary (2007): *New & Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. 2nd ed. Stanford: Stanford University Press, 2007.
- Kelly, Robert E. (2007): Security Theory in the „New Regionalism“. *International Studies Review*, Vol. 9 (2007), No. 2, s. 197–229.
- Kolodziej, Edward A. (1992): Renaissance in Security Studies? Caveat Lector. *International Studies Quarterly*, Vol. 36 (1992), No. 4, s. 421–438.
- Kolodziej, Edward A. (2005): *Security and International Relations*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Krause, Keith – Williams, Michael C. (eds., 1997): *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. London: UCL Press, 1997.
- Lake, David A. (1997): Regional Security Complexes: A Systems Approach. In: Lake, David A. – Morgan, Patrick M. (eds.): *Regional Orders: Building Security in a New World*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997, s. 45–67.
- Lake, David A. – Morgan, Patrick M. (eds., 1997): *Regional Orders: Building Security in a New World*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997.
- Leander, Anna – Munster, Rens van (2007): Private Security Contractors in Darfur: Reflecting and Reinforcing Neo-Liberal Governmentality. *International Relations*, Vol. 21 (2007), No. 2, s. 201–216.
- Lesser, Ian O. – Hoffman, Bruce – Arquilla, John – Ronfeldt, David – Zanini, Michele – Jenkins, Brian M. (2000): *Networks, Netwar, and Information-Age Terrorism*. Santa Monica: RAND Corporation, 2000, http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR989/ (přístup: 5. 5. 2008).
- Levitt, Matthew (2006): *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- Lewis, I. M. (2002): *A Modern History of the Somali: revised, updated & expanded*. Oxford: John Currey, 2002.
- Lind, William S. (2004): Understanding Fourth Generation Warfare. *Antiwar.com*, January 15, 2004, <http://antiwar.com/lind/index.php?articleid=1702> (přístup: 5. 5. 2008).
- Linklater, Andrew – Suganami, Hidemi (2006): *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Mannes, Aaron (2004): *Profiles in Terror: The Guide to the Middle East Terrorist Organizations*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2004.
- Manwaring, Max G. (ed., 1991): *Uncomfortable Wars: Towards a New Paradigm of Low Intensity Conflict*. Boulder: Westview Press, 1991.
- Marchal, Roland (2004): Islamic Political Dynamics in the Somali Civil War. In: Waal, Alexander de (ed.): *Islamism and Its Enemies in the Horn of Africa*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press, 2004, s. 114–145.
- Menkhaus, Kenneth J. (2007): Local Security Systems in Somali East Africa. In: Andersen, Louise – Møller, Bjørn – Stepputat, Finn (eds.): *Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 67–98.
- Menkhaus, Kenneth J. (2002): Political Islam in Somalia. *Middle East Policy*, Vol. 9 (2002), No. 1, s. 109–123.
- Milward, Brinton H. – Raab, Joerg (2005): Dark Networks as Problems Revisited: Adaptation and Transformation of Islamic Terror Organizations since 9/11. Paper presented at the 8th Public Management Research Conference, University of South Carolina, Los Angeles, 2005, http://www.usc.edu/schools/spdd/private/documents/bedrosian/dark_networks.pdf (přístup: 5. 5. 2008).
- Mkutu, Kennedy (2007): The Private Security Sector in Kenya. In: Jäger, Thomas – Kümmel, Gerhard (eds.): *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*. Wiesbaden: VS-Verlag, 2007, s. 177–202.
- Moore, Lindsay T. (2003): The Structure of War: Early Fourth Epoch War Research. In: Bunker, Robert J. (ed.): *Non-State Threats and Future Wars*. New York: Frank Cass, 2003, s. 159–170.
- Morgan, Patrick M. (1997): Regional Security Complexes and Regional Orders. In: Lake, David A. – Morgan, Patrick M. (eds.): *Regional Orders: Building Security in a New World*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997, s. 20–42.
- Mouritzen, Hans (2005): Kenneth Waltz: kritický racionalista mezi mezinárodní politikou a zahraniční politikou. In: Neumann, Iver B. – Wæver, Ole (eds.): *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 77–102.
- Mouritzen, Hans (1997): *Theory and Reality of International Politics*. Aldershot: Ashgate, 1997.
- Mueller, John (2006): Accounting for the waning of major war. In: Väyrynen, Raimo (ed.): *The Waning of Major War*. New York: Routledge, 2006, s. 64–79.

- Naím, Moisés (2005): *Illicit: How Smugglers, Traffickers, and Copycats Are Hijacking the Global Economy*. New York: Anchor Books, 2005.
- Oliveira, Ricardo S. de (2007): *Oil and Politics in the Gulf of Guinea*. New York: Colombia University Press, 2007.
- Palmer-Harik, Judith (2007): *Hezbollah: The Changing Face of Terrorism*. New York: I. B. Tauris, 2007.
- Reno, William (2007): *Protectors and Predators: Why Is There a Difference among West African Militias?* In: Andersen, Louise – Møller, Bjørn – Stepputat, Finn (eds.): *Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 99–122.
- Reus-Smit, Christian (2001): *Constructivism*. In: Burchil, Scott – Devetak, Richard – Linklater, Andrew – Paterson, Matthew – Reus-Smit, Christian – True, Jacquie: *Theories of International Relations*. 2nd ed. New York: Palgrave, 2001, s. 209–230.
- Ronfeldt, David (1993): *Institutions, Markets, and Networks: A Framework About the Evolution of Societies*. Santa Monica: RAND Corporation, 1993.
- Ronfeldt, David (1996): *Tribes, Institutions, Markets, Networks: A Framework About Societal Evolution*. Santa Monica: RAND Corporation, 1996, <http://www.rand.org/pubs/papers/2005/P7967.pdf> (přístup: 5. 5. 2008).
- Salih, Mohamed M. A. (2004): *Islamic NGOs in Africa: The Promise and Peril of Islamic Voluntarism*. Islamic Political Dynamics in the Somali Civil War. In: Waal, Alexander de (ed.): *Islamism and Its Enemies in the Horn of Africa*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press, 2004, s. 146–181.
- Scahill, Jeremy (2007): *Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*. New York: Nation Books, 2007.
- Sheehan, Michael (2005): *International Security: An Analytical Survey*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005.
- Shinn, David H. (2005): *Ethiopia: Governance and Terrorism*. In: Rotberg, Robert I. (ed.): *Battling Terrorism in the Horn of Africa*. Washington, D.C.: Brookings Institute Press, 2005, s. 93–118.
- Singer, David J. (1961): *The Level-of-Analysis Problem in International Relations*. *World Politics*, Vol. 14 (1961), No. 1, s. 77–92.
- Singer, Peter W. (2003): *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Smith, Steve (2005): *The Contested Concept of Security*. In: Booth, Ken (ed.): *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005, s. 27–62.
- Smolík, Josef – Šmíd, Tomáš – Vaďura, Vladimír (eds., 2007): *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2007.
- Snyder, Craig A. (1999): *Contemporary Security and Strategy*. In: Snyder, Craig A. (ed.): *Contemporary Security and Strategy*. New York: Routledge, 1999, s. 1–12.
- Stojarová, Věra (2007): *Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu: Kritická analýza konceptu bezpečnosti Kodaňské školy*. Brno: CDK, 2007.
- Suchý, Petr (2003): *Pozice bezpečnostních a strategických studií v rámci studia mezinárodních vztahů. Obrana a strategie, ročník 3 (2003), číslo 2, s. 7–16*.
- *The Tough Part Is Ahead (2007)*. Africa Briefing, No. 45 (26 January 2007). Cairo/Brussels: International Crisis Group, 2007.
- Thomas, Troy S. – Kiser, Stephen D. – Casebeer, William D. (2005): *Warlords Rising: Confronting Violent Non-State Actors*. New York: Lexington Books, 2005.
- Toffler, Alvin – Toffler, Heidi (2002): *Válka a antiválka: Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Praha: Dokořán – Argo, 2002.
- Turbiville, Graham H. (2005): *Preface: Future Trends in Low Intensity Conflict*. In: Bunker, Robert J. (ed.): *Networks, Terrorism and Global Insurgency*. New York: Routledge, 2005, s. XI–XIX.
- United Nations (2005), S/2005/625, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/477/40/PDF/N0547740.pdf?OpenElement>
- Väyrynen, Raimo (2003): *Regionalism: Old and New*. *International Studies Review*, Vol. 5 (2003), No. 1, s. 25–51.
- Wæver, Ole (1995): *Securitization and Desecuritization*. In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.): *On Security*. New York: Columbia University Press, 1995, s. 46–86.
- Waisová, Šárka (2005): *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.
- Walt, Stephen M. (1987): *Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press, 1987.
- Walt, Stephen M. (2000): *Rigor or Rigor Mortis? Rational Choice and Security Studies*. In: Brown, Michael E. – Coté, Owen R., jr. – Lynn-Jonnes, Sean M. – Miller, Steven (eds.): *Rational Choice and Security Studies: Stephen Walt and His Critics*. Cambridge: MIT Press, 2000, s. 1–44.
- Walt, Stephen M. (1991): *The Renaissance of Security Studies*. *International Studies Quarterly*, Vol. 35 (1991), No. 2, s. 211–239.
- Waltz, Kenneth N. (1959): *Man, The State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

- Williams, Phil (2001): Organizing Transnational Crime: Networks, Markets and Hierarchies. In: Williams, Phil – Vlassis, Dimitri (eds.): Combating Transnational Crime: Concepts, Activities and Responses. New York: Frank Cass, 2001, s. 57–87.
- Zartman, William I. (ed., 1995): Collapsed states: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority. Boulder: Lynne Rienner, 1995.
- Zelinka, Petr (2008): Budoucnost militantního islamismu v Somálsku. Politologický časopis, ročník 15 (2008), číslo 2, s. 130–145.
- Zelinka, Petr (2007): Privatizace bezpečnosti: Typologie coby nutnost. Journal of Security Issues, ročník 1 (2007), číslo 1, s. 1–28.

Poznámka

Tento článek byl obhájen jako bakalářská práce. Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu práce Mgr. Nikolovi Hynkovi, M.A. za neutuchající zájem, konstruktivní zpětnou vazbu a poskytnutou orientaci v relevantní literatuře. Dále bych chtěl poděkovat všem anonymním recenzentům, jež svým kritickým a zároveň konstruktivním přístupem přispěli k výsledné podobě této práce.